

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS POLITIKOS FAKULTETAS
EDUKACINĖS VEIKLOS KATEDRA

RIMA KAMENDULYTĖ

IKIMOKYKLINIO UGDYMO PASLAUGŲ
PRIEINAMUMAS MIESTE IR KAIME

Magistro baigiamasis darbas

Vadovė

doc. dr. I. Kuginytė-Arlauskienė

VILNIUS, 2008

TURINYS

ĮVADAS	3
1. IKIMOKYKLINIO UGDYMO SAMPRATA	8
1. 1. Ikimokyklinio ugdymo raida Lietuvoje.....	8
1. 2. Ikimokyklinio ugdymo programų turinys	10
1. 2. 1. Ikimokyklinio ugdymo turinio sudarymo etapai	10
1. 2. 2. Naujojo ugdymo turinio psichologinės-pedagoginės ištakos.....	14
2. IKIMOKYKLINIO UGDYMO PRIEINAMUMAS	17
2. 1. Ikimokyklinio amžiaus vaiko teises reglamentuojantys įstatymai ir teisės aktai.....	17
2. 2. Ikimokyklinio ugdymo prieinamumo galimybės Lietuvoje.....	20
2. 3. Ikimokyklinio ugdymo reikšmė vaiko asmenybės ugdymui	22
3. TYRIMO METODIKA IR ORGANIZAVIMAS	26
3. 1. Tyrimo metodika.....	26
3. 2. Tyrimo organizavimas.....	28
3. 3. Tyrimo rezultatų aptarimas	29
IŠVADOS	48
LITERATŪRA	49
SANTRAUKA	54
SUMMARY	55
PRIEDAS	56

IVADAS

Temos aktualumas. Šiandien ikimokyklinio ugdymo paslaugos Lietuvoje yra nevienodai prieinamos miesto ir kaimo gyventojams. Tai parodo atlikto tyrimo „Ikimokyklinio ugdymo pasirinkimo galimybės Lietuvoje“ (2004) rezultatai, kuriais remiantis Lietuvos Respublikos Vyriausybė patvirtino ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo plėtros 2007-2012 programą (Žin., 2008, Nr. 106-4344). Šios programos paskirtis – „... didinti ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo prieinamumą visoms gyventojų grupėms, mažinant socialinę atskirtį ir skirtumus tarp savivaldybių; užtikrinti lanksčias ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo paslaugas, atitinkančias ilgalaikės ekonominės visuomenės plėtros perspektyvas; laiduoti gerą ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo kokybę...“.

Remiantis Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija (Žin., 1995, Nr. 60-1501) „vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18-os metų amžiaus...“, tačiau skirtingos priemonės turi būti teikiamos mažamečiams vaikams. Svarbiausia ir pagrindinė priemonė, leidžianti užtikrinti harmoningą ikimokyklinio amžiaus vaiko raidą, yra darni ir palanki šeimos aplinka, o svarbiausia paslauga šeimai – užtikrinti ikimokyklinių institucijų paslaugų prieinamumą ir kokybę.

Vienas pagrindinių principų Vaiko teisių konvencijoje yra vaiko vystymasis. Šis principas suformuluotas 6 straipsnio 2 dalyje: „Valstybės dalyvės užtikrina didžiausią galimybę vaikui gyventi ir sveikai vystytis“. Terminui „vystymasis“ suteikiamas kokybinis matas. Jis yra susijęs su kiekvienu vaiku, jo fizine ir protine sveikata, dvasine, moraline, socialine ir kultūrine raida. Vystymasis – tai vaiko teisė į švietimą, kuri išdėstyta 29 straipsnyje: „...kuo visapusiškiau ugdyti vaiko asmenybę, talentą ir protinius bei fizinius sugebėjimus...“ (Žin., 1995, Nr. 60-1501).

Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo (Žin. 2003, Nr. 63-2853) 7 straipsnyje apibrėžiama ikimokyklinio ugdymo paskirtis, glaudžiai siejasi su Vaiko teisių konvencija - „padėti vaikui tenkinti prigimtinius, kultūros, taip pat ir etninės, socialinius, pažintinius poreikius“. Ikimokyklinis ugdymas Lietuvoje priskiriamas neformaliajam švietimui - „tai švietimas, vykstantis pagal įvairias švietimo poreikių tenkinimo, kvalifikacijos tobulinimo ir papildomos kompetencijos įgijimo programas“ (Žin. 2003, Nr. 63-2853 6str., 2dalis).

Ikimokyklinis ugdymas bei jo organizavimas Lietuvoje reglamentuojamas Švietimo įstatyme (2003 06 17) bei remiantis Švietimo ir mokslo norminiais aktais: Valstybės švietimo strategijos 2003-2012 metų nuostatų įgyvendinimo programos patvirtinimas (Žin., 2005, Nr. 12-391), Valdorfo pedagogikos Lietuvoje samprata (Žin., 2004, Nr. 83-3031), Montesori pedagogikos Lietuvoje samprata (Žin., 2004, Nr. 104-3854), Ikimokyklinio ugdymo programų kriterijų aprašas (Žin., 2005, Nr. 52-1752), Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos įstatymas (Žin., 1996, Nr. 33-807), Vaiko gerovės

valstybės politikos strategija (Žin., 2005, Nr. 25- 802). O už šio ugdymo įstaigų plėtrą, aprūpinimą atsakingos savivaldybės ir kiti steigėjai. Švietimo ir mokslo ministerija nuolat stebi ir analizuoja ikimokyklinio ugdymo situaciją Lietuvoje ir pagal teisės aktais jai priskirtą kompetenciją teikia šios srities metodinę, konsultacinę ir finansinę pagalbą.

Europoje įvairiais lygiais diskutuojama dėl vaiko teisių apsaugos, ypač dėl galimybių gauti visapusišką ugdymą, padedantį puoselėti vaiko prigimtines galias bei tobulinti specialiuosius gebėjimus. Ši teisė suprantama kaip vaiko visuminio ugdymo(-si) sąlygų sudarymas, saugios, stimuliuojančios ir ugdymui turtingos aplinkos sukūrimas, švietimo prieinamumas, kokybiškų paslaugų pasiūla, aukštos kompetencijos pedagogų parengimas ir kt. („Ikimokyklinio ugdymo pasirinkimo galimybės Lietuvoje“, 2004).

Pastaruoju metu ir Lietuvoje įsitvirtino nuostata, šiandien jau nekelianti abejonų, kad ikimokyklinio ugdymo sistema holistiška, proteguojanti visuminį asmenybės ugdymą. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje pabrėžiamas holistinis vystymosi pobūdis. Vaiko vystymasis – tai ne vien fizinis augimas ir sveikata jis apima kiekvieno vaiko kultūrinę, protinę, moralinę, socialinę ir dvasinę raidą. Tai įgimtų vaiko galių realizavimas (Vaikų teisės, 2002.). Ikimokyklinio ugdymo paslaugos labai svarbios ugdant vaikus kaip asmenybes. Jos papildoma vaikų ugdymą šeimose, skatina jų socialinį, pažintinį vystymąsi, praturtina vaikų bendravimo su kitais patirtį, padeda pasiruošti mokymuisi mokykloje. Visuose Lietuvos Respublikos ikimokyklinio ugdymo institucijų veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose pabrėžiama, kad ikimokyklinis ugdymas turi „puoselėti visas vaiko galias (intelektualines, emocines, valios, fizines), lemiančias asmenybės brandą ir socializacijos sėkmę, skatinti vaiko savarankiškumą, iniciatyvą, kūrybiškumą, atskleisti ir ugdyti įvairius gebėjimus, puoselėti individualybę, padėti vaikui suvokti bendrąsias žmogaus vertybes ir puoselėti jo dorą, kaip būtiną demokratinės gyvensenos pagrindą, užtikrinti ikimokyklinio ir pradinio ugdymo tęstinumą“ (Dėl ikimokyklinės ugdymo įstaigos nuostatų, 1998).

Ikimokyklinio ugdymo pokyčius, vykusius nuo švietimo reformos pradžios, tyrinėjo A. Juodaitytė (2002) – analizavo ir apibendrino požiūrio į vaiką ir vaikystę teorinius aspektus; E. Jurašaitė (2004) – analizavo ikimokyklinių įstaigų pedagogų profesinių kompetencijų turinį bei jų raiškos pokyčius, įgyvendinant reformuoto ikimokyklinio ugdymo(si) programas. Daugiau svarių mokslinių studijų, kuriose būtų analizuojami ir vertinami ikimokyklinio ugdymo reformos inicijuojami ugdymo(si) turinio ir proceso pokyčiai kol kas nėra. Kai kurios tendencijos apibendrinamos tik moksliniuose straipsniuose (Monkevičienė, 2008).

Svarbiausi pastarųjų metų mokslininkų ir jų grupių tyrimų kryptys ugdant vaikus: vaiko vystymasis, jo aplinkos kaita, mokymasis (Rajeckas, 2001; Mondeikienė, 2000; Grinevičienė, 2002;

Andrikienė, Ruzgienė, 2002); vaiko socializacija, socialinės-pedagoginės vaiko ugdymo sąlygos, socialiniai įgūdžiai, sociokultūrinė-etnokultūrinė integracija (Braslauskienė, 2002; Juodaitytė, 2002, 2003; Rimkevičienė, 2004; Vaitkienė, Kiliuvienė, 2004; Linkaitytė, Daukšytė, 2003); vaiko teisės, teisių užtikrinimo situacijos (Sakalauskas, 2000; Glebuviene, Tarasonienė, 2003; Juodaitytė, Taroza, 2002); šeimos ir ugdymo įstaigos sąveika, visuomenės informuotumas švietimo klausimais (Braslauskienė, Vaitkienė, 2004; Litiviniene, 2002; Jonutyte, Budreikaitė, 2004); ikimokyklinių ugdymo įstaigų valdymo kaitos tendencijas (Juodaitytė, 2003; Neifachas, 2003); pedagogų rengimas (Braskauskienė, Šmitienė, 2004; Lukoševičius, Petružienė, Saveljeva, 2004).

Dabar Lietuvoje ikimokyklinio ugdymo įstaigos, yra bene vienintelis kelias norint suteikti ikimokyklinio amžiaus vaikui švietimo pagalbą, suteikiant teisę mokytis - „prigimtinė kiekvieno žmogaus teisė“ (Žin., 2003, Nr. 63-2853). „Ikimokyklinio ugdymo programai rengti“ (2006) metodinių rekomendacijų pratarinėje, Lietuvos situacija apibrėžiama kaip - „...ekonominio, socialinio, kultūrinio gyvenimo kaita: globalizacija, darnus vystymasis, informacinės visuomenės plėtra, vertybių ir vertybinių nuostatų kaita – įpareigoja švietimo bendruomenę labai atidžiai derinti ugdymo tikslus su vaikų, šeimų, bendruomenės ir valstybės poreikiais“ (p. 7). Ugdymo turinys turi užtikrinti ugdymo kokybę, sudarant kuo palankesnes sąlygas kiekvienam vaikui įgyti ir plėtoti asmenines kompetencijas. Būtina kokybiško ugdymo(si) proceso dalis yra vaiko pasiekimų vertinimas. Vertinimas – tai nuolatinis informacijos apie vaiką, jo ugdymo(si) ypatumus bei daromą pažangą kaupimas, interpretavimas ir apibendrinimas.

Atsižvelgus į tai, jog ikimokyklinis ugdymas šiandien susiduria su nemaža iššūkių, būtini įvairiapusiški moksliniai tyrimai.

Probleminis klausimas: šiandien, kai tiek pedagogai, tiek plačioji visuomenė aktyviai diskutuoja dėl ikimokyklinio ugdymo įstaigos pokyčių bei rezultatų, kai kuriamos vis naujos ugdymo(si) koncepcijos, aktualu pasidaro vaiko santykis su darželiu, kur formuojasi socialinė patirtis per ugdymo turinį, įgytas kompetencijas. Iškyla klausimas, kaip ugdymo turinys ugdymo procese atliepia šiuolaikinio vaiko poreikius, kaip užtikrinama ugdymo kokybė?

Tyrimo objektas – ikimokyklinio ugdymo paslaugų prieinamumo kokybinė raiška.

Tyrimo tikslas – atskleisti ikimokyklinio ugdymo paslaugų prieinamumo kokybę mieste ir kaime, tiriant 5-6 metų amžiaus vaikų ugdymo(si) kompetencijas.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti ikimokyklinio ugdymo politikos kryptis ir teorinius aspektus Lietuvoje.
2. Išanalizuoti ikimokyklinio ugdymo paslaugų prieinamumą bei kokybę mieste ir kaime.

3. Palyginti 5-6 metų amžiaus vaikų, ugdomų ikimokyklinėse įstaigose gebėjimų lygmenį, šeimoje ir institucijoje pagal kompetencijas.
4. Apibendrinti ikimokyklinio ugdymo prieinamumo kokybę, vertinant 5-6 metų amžiaus vaikų įgūdžius ir gebėjimus.

Tyrimo metodai:

Teoriniai: mokslinės literatūros analizė, siekianti patikslinti sąvokų sampratas apie ikimokyklinio ugdymo paslaugų prieinamumą ir kokybę; lyginimas; sisteminimas; apibendrinimas; švietimo dokumentų ir programų analizė.

Empiriniai: anketinė apklausa skirta išsiaiškinti ikimokyklinio amžiaus vaikų išsivystymo lygio pažangą ir vertinimą.

Darbo struktūra: darbą sudaro įvadas, 3 skyriai (literatūros šaltinių analizė, tyrimo metodologija bei tyrimas), išvados, literatūros sąrašas (68 šaltiniai), santrauka (lietuvių ir anglų kalbomis) ir priedas. Darbo apimtis – 62 puslapiai (5 lentelės).

Pagrindinės darbe vartojamos sąvokos:

Ikimokyklinis ugdymas – tai švietimo sistemos pradinė grandis, vaikų mokymas, lavinimas, jų įgūdžių, gebėjimų ir vertybinių nuostatų formavimas. Jo paskirtis – padėti vaikui tenkinti prigimtinius, kultūrinius, socialinius ir pažintinius vaiko poreikius (Žin. 2003, Nr. 63-2853)

Ikimokyklinio amžiaus vaikas – vaikas nuo 1 iki 5 (arba 6) metų amžiaus (Žin. 2003, Nr. 63-2853)

Ikimokyklinio ugdymo prieinamumas – tai ne vien įstaigos, teikiančios ikimokyklinio ugdymo programas, buvimą, bet ir tai, kad ji tenkina įvairius vaikų ir šeimos poreikius. Ugdymo programos parinkimas, kuri geriausiai, atitiktų vaiko polinkius, tėvų lūkesčius (Šeibokienė, 2007).

Švietimas - (bendrasis, profesinis, religinis, kultūrinis, politinis, ekologinis ir kt.) – žmogaus socialinės patirties gausinimas, skatinimas vertinti bei suprasti pasaulio reiškinius ir elgtis taip, kaip siūlo švietėjai. Švietimą vykdo specialiai sukurta ir funkcionuojanti švietimo sistema, turinti savo grandis. Švietimas: 1) naujos informacijos skleidimas – veikla; 2) visuomenės institucija, kurios paskirtis – kultūros reprodukcija. Jis turi būti visiems prieinamas ir kokybiškas, skirtas ugdyti ir atnaujinti bendruosius gebėjimus (Gedvilienė, Zuzevičiūtė, 2007).

Ugdymo institucija – mokykla, darželis arba darželis-mokykla, kuriose vaikas mokomas, lavinamas ir formuojami jo įgūdžiai, gebėjimai ir vertybinės nuostatos (Jovaiša, 2001).

Kompetencija – mokėjimas atlikti tam tikrą veiklą, remiantis įgytų žinių, įgūdžių, gebėjimų, vertybinių nuostatų visuma (Žin. 2003, Nr. 63-2853). Kompetenciją lemia mokymosi metu įgytos žinios, gebėjimai, turimi požiūriai ir vertinimai. Kompetencija apima gebėjimus – galią veikti, žinių,

galimybių, sugebėjimų ir gabumų panaudojimą intelektualinėje ir praktinėje veikloje (Gedvilienė, Zuzevičiūtė, 2007).

Igūdis – tai gerai išmoktas veiksmas, kurio elementų nebereikia sąmoningai reguliuoti ir kontroliuoti (Psichologijos žodynas, 1993). Igūdis – automatizuotas veiksmas (Glebuviene, 1990).

Ugdymas – mokymas, lavinimas, įgūdžių, gebėjimų ir vertybinių nuostatų formavimas (Žin. 2003, Nr. 63-2853).

Ugdymo turinys – švietimo programos ugdymo turinį sudaro žinių, įgūdžių, gebėjimų ir vertybinių nuostatų sistema. Konkretus ugdymo turinys formuojamas ir sistemingai atnaujinamas atsižvelgiant į ugdymo tikslus, besikeičiančios socialinės bei kultūrinės aplinkos lemiamus visuomenės poreikius, vietos bendruomenės reikmes, taip pat konkrečius ugdytinių poreikius bei interesus (Žin. 2003, Nr. 63-2853)

1. IKIMOKYKLINIO UGDYMO SAMPRATA IR KAITA

1. 1. Ikimokyklinio ugdymo raida Lietuvoje

Ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymas yra sudedamoji švietimo dalis. Remiantis Švietimo įstatymu 7 straipsnio 3 dalimi (2003 06 28), šiandieninis ikimokyklinis ugdymas teikiamas vaikams nuo 1 iki 5 (arba 6) metų, pagal ikimokyklinio ugdymo programą įgyvendina įvairios mokyklos (lopšeliai, lopšeliai-darželiai, darželiai ir kitos mokyklos), laisvasis mokytojas ar kitas švietimo teikėjas. Ikimokyklinio amžiaus vaiką namuose auginančiai šeimai teikiama švietimo pagalba Vyriausybės arba jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka. Ikimokyklinis ugdymas atliepia pagrindinius vaiko poreikius – saugumo, aktyvumo, saviraiškos. Jo uždavinys – skatinti vaiko savarankiškumą, iniciatyvą, kūrybiškumą bei saugoti ir stiprinti vaiko sveikatą (Žin. 2003, Nr. 63-2853).

Ikimokyklinis ugdymas vyksta šeimoje, o tėvams (globėjams) pageidaujant ar atsakingoms už vaiko teisių apsaugą institucijoms rekomendavus, pagal ikimokyklinio programą. Lietuvoje ikimokyklinis ugdymas nėra privalomas. Tėvai patys sprendžia dėl vaiko ugdymo(si) pasirinkimo. Tėvų apsisprendimą ugdyti vaiką ikimokyklinėje ugdymo įstaigoje lemia tai, kad darželyje vaikams sudaroma galimybė bendrauti su bendraamžiais, vaikas gali gauti specialisto (logopedo, psichologo) pagalbą, ugdomi jo specialieji gebėjimai ir kt. (Žin. 2003, Nr. 63-2853).

Tam, kad ši samprata įsitvirtintų, ikimokyklinis ugdymas turėjo praeiti ilgą raidos kelią. Ikimokyklinio ugdymo raidai būdingi šie etapai: 1) ikimokyklinio amžiaus vaikų institucinės priežiūros atsiradimas ir kvalifikuotos pagalbos šeimai plėtojimas; 2) įsikūrimas specialių institucijų – vaikų darželių, kurie papildo vaikų elementaraus lavinimo grandį; 3) atsiradimas ikimokyklinio ugdymo pedagogų, kurie realizuoja ir tobulina ikimokyklinio vaikų ugdymo sistemas; 4) perėjimas nuo institucinio ugdymo į holistinį vaiko ugdymą vaikystėje, integruojantį šeimos ir vaikų įstaigos ugdymą humanistine kryptimi, skatinantį įdiegti socialinę-kultūrinę įvairovę, demokratinės gyvensenos principus („Ikimokyklinio ugdymo pasirinkimo galimybės Lietuvoje“, 2004).

Visuomeninio ikimokyklinio ugdymo sistema Lietuvoje pradėta kurtis po 1918 metų. Švietimo sistemos ir ikimokyklinio ugdymo grandis ėmė formuotis ir stiprėti dėl palankių kultūrinių, istorinių sąlygų – susikūrė Lietuvos Respublika. Būdama carinės Rusijos priespaudoje, jokių sąlygų organizuoti ikimokyklinį visuomeninį auklėjimą Lietuva neturėjo. Tačiau pavienių bandymų steigti ikimokyklinio ugdymo institucijas būta ir anksčiau. Yra žinių, jog pirmas lietuviškas vaikų darželis buvo įkurtas 1905 metais Marijampolėje. Oficialiais šaltiniais, pirmas vaikų darželis nepriklausomoje Lietuvoje įsteigtas

1921 metais Kaune. Pirmuosius vaikų darželius Lietuvoje steigė ir išlaikė labdaringos draugijos, bei privatūs asmenys, nes švietimo ministerija, svarstydamą liaudies švietimo sistemos reformos problemas, ikimokyklinio ugdymo problemas ignoravo. Ir nors visuomenė stengėsi plėsti ir centralizuoti visuomeninį ikimokyklinį ugdymą, tačiau vaikų darželių skaičius Lietuvoje augo pamažu (Glebuviėnė, Grabauskienė, Kontautienė, 1990).

Ikimokyklinis ugdymas istorinės raidos pradžioje susikūrė kaip pagalbos šeimai sistema, dirbantiems tėvams, kurie dėl užimtumo negalėjo sėkmingai ugdyti savo vaikų namuose. Vaikų darželių steigimu stengtasi šalinti šeimos ugdymo spragas, padėti šeimai rengti vaiką mokyklai, pratinti vaikus bendrauti. Šio laikotarpio ugdymo sistemos ikimokyklinio ugdymo įstaigose buvo įvairios. Nebuvo vienodos ikimokyklinio ugdymo krypties, buvo laikomasi F. Frėbelio, M. Montessori sistemų, pritaikant Lietuvos sąlygomis ir lietuvių vaikų būdo ypatybėms. Daugėjant ikimokyklinių įstaigų ir švietimo ministerija pradeda domėtis ikimokykliniu ugdymu. O 1936 metais priima vaikų darželių ir aikštelių įstatymą (Gučas, 1994).

Nuo 1940 metų Lietuvoje ikimokyklinėmis įstaigomis pradėjo rūpintis valstybė, kurios laikui bėgant peraugo į specializuotas ne tik vaikų priežiūros, globos, bet ir ugdymo įstaigas, t.y. vaikų darželius. Kuriant ir plėtojant visuomeninio ugdymo sistemą Tarybų Lietuvoje iškilo daugybė pedagoginių problemų, reikalaujančių teorinio ir praktinio sprendimo. Po sovietinės okupacijos buvo primestas kitoks požiūris į vaikų ugdymą, o taip pat ir į ikimokyklinį ugdymą. Šeimos reikšmė pradėta ignoruoti, pirminė teisė į vaikų ugdymą suteikta visuomenei. Tėvų pagalba buvo laikoma nevertinga. Ikimokyklinio ugdymo institucijų darbas buvo pradėtas ideologizuoti (Numgaudis, 1999).

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, prasidėjo švietimo sistemos reforma. Ugdymas buvo grindžiamas nauja filosofija, t.y. klasikinė normatyvinė paradigma buvo keičiama laisvojo humanistinio ugdymo paradigma. B. Bitinas (2000) teoriškai apibrėždamas klasikinę ir laisvojo ugdymo paradigmas, vienu iš svarbiausių skirtumų nurodo santykį su asmens prigimtimi: klasikinėje paradigmoje vaiko prigimtimi operuojama, laisvojo ugdymo paradigmoje su vaiko prigimtimi kooperuojamasi, t.y. siekiama sudaryti kuo palankesnes sąlygas ugdytinio vidinių galių plėtotei, jo saviraiškai ir saviraidai, keliant tikslą ugdyti laisvą, kūrybingą asmenybę.

Pasak Klaipėdos tyrėjų grupės (2004), šiuolaikinio pasaulio kaita, spartus vaiko vystymasis keičia ikimokyklinio ugdymo sampratą, daro stiprią įtaką suaugusiųjų nuostatoms: 1) vaikas itin jautrus visiems sociumo pokyčiams, kasdien kelia naujas užduotis suaugusiems ir sau; 2) pažintinės galimybės itin didelės, nes vaikas žymiai lengviau negu suaugusysis pripranta prie didžiulio informacijos srauto; 3) vaikai kelia klausimus, kurie niekada suaugusiems nekyla, ir tėvai nepasirengę į juos atsakyti; 4) gretindami save vaikystėje ir dabarties vaiką, tėvai jaučiasi suglumę; 5) vaikai tampa aktyvūs,

savarankiškai, todėl reiklūs suaugusiųjų atžvilgiu ir sunkiau auklėjami; 6) ugdytojas privalo nuolat vertinti vaikų poelgius, pažinti vaiką, pagrįstai ir racionaliai naudoti pedagoginio poveikio priemones bei būdus, sudaryti aplinką, skatinančią vaiko raidą; 7) vaiko statusas, vaikystės trukmė ir turinys kinta priklausomai nuo šeimos sociokultūros, pedagoginių sąlygų, aplinkos kaitos ir ugdymo: į bendrą amžiaus socialinę grupę vaikas atsineša įpročius ir gyvenimo stilių iš šeimos, o iš grupės perima kitų patirtį; kaip vaikui pavyks integruotis vaikų socialinėje grupėje, mokykloje, o paskui tautos visuomenėje priklauso nuo to, kokia supa ugdomoji aplinka, kokią statusą, jis įgaus tarp kitų asmenų savo vaikystės laikotarpiu ir kaip jį vėliau priims tikroji visuomenė („Ikimokyklinio ugdymo pasirinkimo galimybės Lietuvoje“, 2004).

Europos švietimo politika, orientuota į ugdymą ir socialinių paslaugų integravimą, teikiant paramą vaikui ir šeimai, žymi ir naują pedagogų rengimo kryptį Lietuvoje – perėjimą nuo siauros institucinės krypties specializacijos (lopšelis, darželis, mokykla, globos namai) prie ugdymo vaikystėje. Europos Sąjungos vaikystės ir šeimos apsaugos politika nukreipta į universalų vaikystės pedagogo rengimą, siekiant kokybiško ugdymo ir socialinių paslaugų teikimo vaikui ir šeimai (Early childhood and family policy Series N.3, UNESCO, 2002; Priešmokyklinio ugdymo koncepcija, 2000).

Apibendrinant, ikimokyklinio ugdymo ilgą ir sudėtingą istorinės raidos kelią, galima sakyti, kad jis turėjo didelę įtaką ne tik šiandieniniam instituciniam atsiradimui, bet ir ikimokyklinio amžiaus vaiko asmenybės ugdymo(si) kaitai, naujovių ieškojimui ir tobulėjimui. Dvidešimtas amžius ypatingas tuo, kad viso pasaulio mokslininkai ir visuomenė labai daug dėmesio skyrė vaikų ugdymui. Ne išimtis buvo ir Lietuva, kurios pedagogikoje taip pat buvo aiškus švietimo sistemos permainų poreikis.

1. 2. Ikimokyklinio ugdymo programų turinys

1.2. 1. Ikimokyklinio ugdymo turinio sudarymo etapai

Lietuvoje ilgą laiką ikimokyklinio ugdymo samprata buvo kita. Sovietmečiu, iki 1987 – 1988 metų, ikimokyklinėse ugdymo institucijose vyravo vienintelis galimas akademiškai orientuotas ugdymo turinys – griežtas, unifikuotas ir detalizuotas. Ugdymo forma buvo viena – pamokėlė, su griežto turinio pateikimo reikalavimais. Vyravo autoritarinis tėvų ir pedagogų vaikų auklėjimo stilius. Buvo nuvertintas žaidimas, laisva vaikų kūryba. Prioritetinis vaidmuo buvo skiriamas ikimokyklinėms įstaigoms, o ne šeimai.

Atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę, prasidėjo švietimo sistemos reforma. Tačiau po tiek metų, grįžti prie ikikarinės Lietuvos demokratiškos ikimokyklinio ugdymo tradicijų buvo nelengva. Reformos

pradžioje, vaikų ugdymo(si) turinio pagrindu buvo laikoma tautinė kultūra, kadangi ikimokykliniame amžiuje formuojasi individo ir kultūros integravimosi prielaidos. Ugdymo turinys turi apimti visas ikimokyklinio amžiaus vaikui prieinamas kultūros sritis ir vertybes (Monkevičienė, 1991).

Praėjus dvidešimt metų nuo švietimo reformos pradžios, kartu ir nuo ikimokyklinio ugdymo pertvarkos pradžios, galima apibendrinti teorinius ugdymo(si) pagrindus, tendencijas, sukurtus ugdymo(si) modelius turinio kaitai, turėjusios šiandieniniam ikimokykliniam ugdymui. Anot O. Monkevičienės (2008), požiūris į vaiką kaip unikalią asmenybę, turinčią saviraidos galimybes, į vaikystę kaip savaime vertingą žmogaus socialinio gyvenimo periodą skatino keisti požiūrį ir į vaiko ugdymą, lėmė esminę reformuojamo ikimokyklinio ugdymo sąvokų bei sampratų kaitą.

1989 metais parengta ir publikuota „Lietuvos vaikų ikimokyklinio ugdymo koncepcija“, aptarianti pačias bendriausias kaitos kryptis. Joje buvo reabilituotas šeimos vaidmuo, pabrėžiant ypatingą jos reikšmę vaiko globai, dvasiniam, socialiniam ir emociniam ugdymui. Koncepcijoje konstatuojama, kad reikia atsisakyti tiesioginio sisteminio dalykinio mokymo, kad vaiko globa, auklėjimas, lavinimas ir mokymas negali būti atskiri izoliuoti procesai, kad ugdymo turinys negali būti skirstomas į dalykus, remiantis mokslo logika (Kompleksinis ugdymas ikimokyklinėje įstaigoje, 1991). Netrukus buvo sudarytas ikimokyklinio ugdymo turinys, pateiktos jo realizavimo gairės O. Monkevičienės (1991) „Vaikų darželio programoje“ (eksperimentinė) ir V. Gražienės, R. Rimkienės (1991) „Ikimokyklinio ugdymo gairėse. Programa pedagogams ir tėvams“. 1993 metais buvo išleisti ir patobulinti šių programų variantai. Buvo pasiūlyta ir išplėtota kūrybinio-kompleksinio ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo pedagoginė-metodinė sistema (Monkevičienė, 1995).

Ikimokyklinio ugdymo reformos pradžioje buvo aktualu: didinti dorinę pedagogų atsakomybę, ugdyti dorines vaikų nuostatas kaip būtiną demokratinės gyvensenos pagrindą, kad būtų išvengta vartotojiško demokratiškos principų interpretavimo. Kitų valstybių modernios patirties neperimti kaip universalios, bet tikslingai ją atsirinkti, pritaikyti sociokultūrinei Lietuvos padėčiai, integruoti į esamą ugdymo turinį ar metodines sistemas, kurti naujus ugdymo turinio ir metodų variantus (išmokti susieti tai, kas modernu, su tuo, kas tradiciška, tai, kas universalu, su tuo kas etniška). Gebėti išvengti kraštutinumų – orientacijos vien į pedagogą arba vien į vaiką, puoselėti dvasingos vaiko ir pedagogo sąveikos būdus. Sudaryti sąlygas vaikams laisvai žaisti, veikti, bet ir ieškoti neakademiškų būdų tai patirčiai turtinti, plėsti. Ieškoti tokių vaiko laimėjimų ir subrendimo mokyklai vertinimo būdų, kurie nėra orientuoti į ribotą konkrečių žinių apimtį, padeda lanksčiai interpretuoti didėjančias vaiko galimybes bendrauti, veikti, kurti (Monkevičienė, 1999).

Ugdymo turinio formavimas, išbandymas, tobulinimas ir bendriausių jo įgyvendinimo krypčių numatymas atsispindėjo valstybinėse programose: „Vaikų darželių programa Vėrinėlis“ (1993) ir

„Ikimokyklinio ugdymo gairės: programa pedagogams ir tėvams”(1991). Valstybinėse programose nebeliko ugdymo turinio skirstymo dalykais. Viena jų sudaryta kaip ikimokyklinio amžiaus vaikams svarbios veiklos turinys, kitoje programoje šis turinys interpretuojamas kaip skirtas pasaulio pažinimo būdams ugdyti. Ugdymo turinys ir metodai interpretuojami ne kaip pastovūs, nekintantys dalykai, bet kaip nuolat plėtojami, tobulinami, kaupiantys modernias naujoves. Pasak O.Monkevičienės (1999), vaikų veikla siejama į integralios, giminiškos veiklos kompleksus – siekiama visuminio požiūrio į pasaulį. Vaikų laimėjimai suprantami ne kaip apibrėžtos sisteminės žinios, bet kaip dorinių ir kitų vaiko nuostatų radimasis, jo asmenybės plėtra, didėjanti sociokultūrinė kompetencija. Siekiama, kad vaikas ugdytųsi žaisdamas, bendraudamas, tyrinėdamas ir atrasdamas, bet ne atlikdamas akademinės užduoties. Siekiama individualaus vaiko požiūrio į tai, ką jis veikia, pažįsta, kuria.

O. Monkevičienė (2008), vertindama ikimokyklinių ugdymo(si) sąvokų ir sampratų kaitą, išskiria švietimo reformai svarbią nuostatą, jog vaikas yra ugdymosi subjektas (o ne objektas), kuri ypač ryškiai buvo išreikšta, pertvarkius ikimokyklinio ugdymo turinį atsižvelgiant į vaiko poziciją. Tiesa, eksperimentinėje „Vaikų darželių programoje“ (1991) dar nepavyko pasiekti, kad visi autoriai ugdymo(si) turinį pateiktų atsižvelgdami į vaiką, tačiau programoje „Vėrinėlis“ (1993) tai jau pasiekta. Taigi vaiko kaip ugdymosi subjekto pozicija nebuvo skambiai formaliai deklaruojama, ja buvo vadovaujama iš esmės, ji buvo įtvirtinta ir skleidžiama pedagogams.

1993 – 1995 metais ugdymo turinio įgyvendinimui buvo kuriamos tinkamos metodinės sistemos. Šiuo laikotarpiu buvo rengiami teoriniai metodiniai kūrybinės kompleksinio ugdymo sistemos pagrindai, mokomosios medžiagos komplektas „Vėrinėlis”, „Ikimokyklinių ugdymo gairių” priedai. Siūloma atsisakyti formalizuoto ugdymo, grupėse kurti džiugų emocinį klimatą, sveiką, saugią, tinkamą ugdyti aplinką, siekti demokratinės sąveikos su vaikais, jų gyvenimą padaryti įdomų, prasmingą, kupiną atradimų ir kūrybos. Anot O. Monkevičienės (1995), šiame laikotarpyje svarbiausia, akademinų ugdymo formų ir metodų atsisakymas ir perėjimas prie natūralaus, kūrybiško, integruoto ugdymo sampratos atitinkančius ir naujam ugdymo turiniui įgyvendinti. Atsisakius mokymo formos - pamokėlės, buvo pasirinkta vaiko ugdymo per veiklą (ypač žaidimą, bendravimą ir bendradarbiavimą, meninę saviraišką ir kt.) sąvoka. Paryškinant vaiko kaip ugdymo(si) subjekto poziciją buvo naudojamos sąvokos „savaiminė veikla” (jos iniciatoriai vaikai, tai jų sumanymų, idėjų įgyvendinimas), „inspiruota veikla” (pedagogo įkvėpta, sužadinta, netiesiogiai paskatinta veikla, kurią vaikai suvokia kaip savo sumanymą) ir „organizuota veikla” (pedagogo vadovaujama veikla, iš pradžių buvo manoma, kad šiuo atveju vaikas tik atlikėjas, vėliau surasti būdai kaip ši veikla gali virsti vaiko inicijuota veikla) (p. 20-25).

1996 – 1998 metais buvo atliekama programų įgyvendinimo analizė, kūrybinės kompleksinio ugdymo sistemos veiksmingumo tyrimai. Parengti ir išleisti „Vaikų brandumo mokyklai“ rodikliai, kuriuose laikytasi nuostatos, jog svarbu pasiekti vaiko kaip asmens subrendimą naujai ugdymo formai – mokymuisi (Monkevičienė, 2008).

Programoje „Vėrinėlis“ kaip ir visose reformuojamose Lietuvos programose buvo sujungtas turinys „ko ir kiek siekti iš ikimokyklinio amžiaus vaiko“, numatant įgyvendinimo didaktines kryptis: „Kaip to geriausia siekti?“ , „koku keliu vaikai efektyviausiai perima, patiria, sužino, išreiškia, kuria?“, „Kokia aplinka tinkamiausia daugumai ir kiekvienam vaikui?“, „Kokios priemonės padeda vaikui augti?“ Taip išplėsta ir ugdymo(si) turinio samprata (Monkevičienė, 1995). Toks programos turinys skatina pedagogą į ugdymą žvelgti iš vaiko pozicijos, sudaryti sąlygas aktyviai veiklai – vaikas tampa ugdymo(si) subjektu, skatinamas jo savarankiškumas, aktyvumas, kūrybiškumas. Taip modeliuojamas turinys laiduoja individualų patirtinį vaiko ugdymosi būdą – veikdamas vaikas ugdomi vertybines nuostatas, plečia suvokimą, išgyvena įvairias emocijas, ugdomi gebėjimus. Ugdymasis veikia pabrėžia ugdymosi proceso, o ne jo rezultato svarbą. Modeliuojant ugdymo turinį remtasi progresyvizmo nuostata, jog ugdantis svarbi individuali patirtis, pragmatizmo orientacija į praktinę veiklą kaip natūralų mokymosi kelią, humanistine nuostata sudaryti sąlygas vaikui ugdytis laisvai, natūraliai, pagal savo prigimtį. Programos „Vėrinėlis“ turinys labai išsamus, todėl padėjo pedagogams greičiau įsisavinti, kaip mokymo turinį reikia keisti į ugdymo(si) turinį (Monkevičienė, 2008).

Anot S. Neifacho (2008), ilgi ieškojimų ir atradimų metai, nuolatinis tobulinimosi siekimas, gilinimasis į ugdymo(si) problemas leido ikimokyklinio ugdymo specialistams ne tik kūrybiškiau pažvelgti į ugdymo darbuotojo darbą, bet ir padėjo rasti būdus, padedančius įgyvendinti ugdymo ir ugdymosi turinį, užtikrinant vaikų ugdymo(si) sėkmę ir kokybę.

2005 metų balandžio 18 dieną patvirtinta Švietimo ir mokslo ministerijos įsakymu (Nr. ISAK-627) „Ikimokyklinio ugdymo programų kriterijų aprašas“ inicijuoja ikimokyklinio ugdymo kaitą. Tai iš esmės keičia požiūrį į ikimokyklinio ugdymo(si) turinio sudarymą – atsisakoma nacionalinių programų ir pereinama prie decentralizuoto jų kūrimo ikimokyklinėse įstaigose. Atliepiančiam ikimokyklinio ugdymo decentralizacijos tendencijas buvo sukurtos „Metodinės rekomendacijos ikimokyklinio ugdymo programai rengti“. Tai patarimai, turinio konstravimo gairės kaip kurti kokybišką, vaikų, šeimų, bendruomenės, valstybės poreikius atitinkančią, įstaigos ir regiono savitumą atliepiančią programą. Suformuluotos atviro ugdymo(si) turinio sudarymo metodologinės nuostatos: metodinės rekomendacijos pedagogus kreipia į dialogą su vaiku, šeima, bendruomene; pasiūlo kokybiškos programos modeliavimo platų galimybių lauką; pabrėžia ryšių tarp atskirų programos dalių svarbą; pristato programos modeliavimo strategijas, laiduojančias sėkmę; pateikia kriterijus programos

modeliavimo strategijas, laiduojančias sėkmę; pateikia kriterijus programos kokybės įsivertinimui, refleksijai (tai atitinka postmodernizmo keliamus reikalavimus programoms) (Monkevičienė, 2008).

Suformuluota dinamiška ugdymo(si) turinio samprata, ugdymo(si) turinys nėra baigtinis, pedagogas laisvas jį keisti, reaguodamas į vaikų patirtį, poreikius, interesus, galimybes. Siūlomas kūrybinis, interpretacinis programos įgyvendinimo būdas. Numatytas evoliucinis turinio ir metodų tobulinimo kelias (Monkevičienė, 1999).

Remiantis švietimo strategų idėjomis P. Gudyno ir E. Motiejūnienės, išskirti du ugdymo(si) turinio lygmenys: numatomas ugdymo turinys ir įgyvendintas ugdymo(si) turinys. Numatomas ugdymo turinys – tas, kuris teikiamas ugdymo programose, metodinėse rekomendacijose, vaikams skirtoje ugdymo medžiagoje. Įgyvendintas ugdymosi turinys – tai, kas iš numatyto ugdymo turinio tapo vaikų savastimi, jo laimėjimu. Šis ugdymo(si) turinys – tai ugdymosi procese susiliejęsi asmeninė vaiko patirtis iš namų bei kitos aplinkos ir pagal programą numatyta patirtis: „Ugdymo(si) turinys – tai, ką siūlo vaikas ir ką siūlome vaikui, kad jis ugdytųsi numatytas vertybes, gebėjimus, gyvenimišką patirtį“ („Metodinės rekomendacijos ikimokyklinio ugdymo programai rengti“, 2006).

Galima teigti, kad Lietuvos ikimokyklinio ugdymo(si) turinys pasiekė sėkmingiausią įgyvendinimo laikotarpį. Ikimokyklinio ugdymo institucijos įtraukiamos į atsinaujinimo ir modernizavimo programas. Švietimo reformos raidoje perėjęs nuo privalomojo normatyvinio iki atvirojo, nebaigtinio, interpretacinio turinio sampratos, atitinka šiuolaikinės visuomenės poreikius. Pedagogas yra laisvas parinkdamas ugdymo(si) turinį ir metodus, siekiant plėtoti vaiko asmenybę, remiantis humaniškumo, demokratiškumo, nacionalumo, atsinaujinimo, prieinamumo, kontekstualumo, efektyvumo, tęstinumo ir įvairovės principais. Ryškėja ne tik žinių teikimo, bet ir kompetencijų formavimosi reikšmė. O tai didžia dalimi lemia ugdymo kokybę.

1. 2. 2. Naujojo ugdymo turinio psichologinės-pedagoginės ištakos

Daugelis žmonijos idėjų, kokio pobūdžio bebūtų, formuojasi iš praeities, per amžius iš žmonijos kaupiamų žinių ir patirties – taigi dabartis neįmanoma be praeities, kultūrų ir civilizacijos sklaidos ir sąveikos. Pedagoginės minties istorija – tai dabarties ir ateities pedagoginių sistemų ir jų tobulinimo galimybių kelrodė.

Ikimokyklinio ugdymo turinio ir metodų samprata istoriškai formavosi veikiamą F. Frėbelio, O. Dekroly, S.Frenė, M. Montesori, R. Štainerio ir kitų pedagogų idėjų. O. Monkevičienės teigimu, šiandieninė samprata pirmiausia grindžiama humanistinės-psychoanalitinės krypties atstovo, psichologo E. Eriksono socialinio-emocinio vaiko vystymosi samprata, derinant ją su kognityvinės psichologijos

teoretiko J. Piaget mintimis apie pažinimo raidos etapus bei kognityvinės-bichavioristinės krypties atstovo L. Kolbergo vaiko dorovinio brendimo teorija. Remtasi ir kitų psichologų tyrimais bei teiginiais, siūlomomis pedagoginėmis strategijomis (Monkevičienė, 1995).

E. Eriksono manymu, vaiko socialinė-emocinė raida priklauso nuo jo paties požiūrio į save ir jį supančių žmonių nuomonės bei reikalavimų jam. Kiekvienam amžiaus tarpsniui būdingas tam tikras konfliktas, arba krizė, kuri turi būti įveikta. Pasak E. Eriksono, sėkmė ar nesėkmė tam tikroje stadijoje turi įtakos tolesnei žmogaus raidai. Pirmiausia mažylis pratinasi pasitikėti aplinka (neigiamas rezultatas – nepasitikėjimas, nesaugumas). Vaikas išmoksta pasitikėti kitais asmenimis, kurie rūpinasi jo saugumu. Kitame amžiaus tarpsnyje (nuo 1 iki 3 metų) vaikas pratinasi būti savarankiškas, autonomiškas. Jei suaugę nevykusiai bendrauja su vaiku, gilėja jo priklausomybės nuo kitų jausmas. Ikimokyklinės vaikystės pabaigoje (3 – 6 m.) vaikas bando įsitvirtinti kaip iniciatyvus, aktyvus, tačiau ne kiekvienas jo sumanymas pavyksta ar atitinka suaugusiojo lūkesčius. Kartais peržengia tėvų nustatytas ribas ir todėl formuojasi jo kaltės jausmas. Vaiko pasitikėjimą, autonomiškumą ir iniciatyvumą ugdo tinkamai sutvarkyta aplinka, bei ypatingas artimų žmonių bendravimo būdas (Monkevičienė, 1995).

Atsižvelgdamas į vaiko pažinimo raidos ypatumus, J. Piaget ikimokyklinį laikotarpį skirsto į tris vystymosi tarpsnius. Laikotarpį nuo gimimo iki dvejų metų J. Piaget vadina sensomotoriniu. Vaikas aplinkai pažinti naudoja jutimus ir motorinius sugebėjimus. Šis periodas prasideda refleksais, o baigiasi sensomotorinių sugebėjimų kompleksine koordinacija. Vaikas pradeda prisiminti, išsivaizduoti ir įsisąmonina, kad objektai egzistuoja ir tada, kai jis jų nemato (Žukauskienė, 2007).

Nuo 2 iki 6 metų vaiko vaizduotė išlavėja. Pasauliui pažinti naudoja simbolinį mąstymą ir kalbą. Mąstymas yra egocentriškas, tačiau stadijos pabaigoje mažėja ir pradeda suprasti kitų požiūrį. Tai – ikioperacinis etapas, kurio metu vaikai gali išsivaizduoti, kurti, fantazuoti. Ikimokyklinio amžiaus pabaigoje vaikų mąstymui būdingas rėmimasis konkrečiomis operacijomis. Vaikai įgunda atlikti vis daugiau logiškų veiksmų, mokosi suprasti masės, svorio, skaičių tvermės ir kitas konkrečias sąvokas. Konkrečių operacijų etapas tęsiasi iki 11 metų (Žukauskienė, 2007).

Remiantis J. Piaget ir L. Kolbergo teorijomis, ikimokykliniame amžiuje labai svarbu tai, kad ikikonvencinis (ikisutartinis) dorovinių vertinimų lygis kinta į konvencinį (sutartinį). Vaikai pradeda suprasti, kad dorovinės normos, reikalavimai elgesiui ar žaidimo taisyklės – susitarimo reikalas; perpranta jų svarbą santykių tarp žmonių derinimui bei stengiasi jų garbingai laikytis (Monkevičienė, 1995).

F. Frėbelio sistema ypač vertinama dėl suvokto ir iškelto žaidimo vaidmens vaikystėje, dėl manymo, kad vaikystė nėra vien pasiruošimas būti suaugusiems, kad ugdymas turi būti vertinamas

vaiko dabartimi. O. Dekrolis vaiko ugdymą grindė jo santykiais su gamta, natūralia aplinka, S. Frenė – mokymosi situacijų kūrimu, kurios būtų natūralios ir prasmingos, remtūsi vaiko gyvenimo patirtimi. S. Frenė nuomone, ugdymo tikslas yra ne žinios, o vaiko kritinio mąstymo, noro tirti ugdymas (Gražienė, 1993).

M. Montesori vaiko ugdymą grindė vaiko pojūčių lavinimu. Ji sukūrė originalią didaktinių priemonių, skirtų vaiko intelekto ir juslių lavinimui sistemą. Tai vienintelė, unikali sistema pasaulyje protiniam lavinimui.

R. Štainerio pedagogika teikia reikšmę ir vaiko intelektui, ir emocijų, ir valios ugdymui. Siekia, kad ugdymas būtų vientisas, harmoningas. Jis ypač daug dėmesio skiria meninei veiklai, nes būtent menas stimuliuoja vientisą pasaulėžiūrą. Siekiama neskirstyti vaikų pagal sugebėjimus, o ku delikačiau diferencijuoti kiekvieno vaiko ugdymą. Ikimokyklinės vaikystės periodą R. Štaineris vadino „mėgdžijimo ir pavyzdžio“ periodu, kadangi vaikas mokosi mėgdžiodamas (Gražienė, 1993).

Akivaizdu, kad atsinaujinimo procesas remiasi ne tik Lietuvos, bet ir geriausiomis pasaulinės pedagogikos ir psichologijos tradicijomis. Ikimokyklinio ugdymo pedagogika praturtėjo naujais ugdymo modeliais, kurie suteikė galimybę kiekvienai ugdymo įstaigai, pedagogui, tėvams pasirinkti tinkamiausią, labiausiai siekius atitinkančią, ugdymo metodiką. Ikimokyklinio ugdymo įstaigoje turėtų dominuoti individualumo principas, atsižvelgiant į kiekvieno vaiko fizinės, psichinės ir dvasinės galias, kad užtikrinti ugdymo(si) kokybę.

2. IKIMOKYKLINIO UGDYMO PRIEINAMUMAS

2. 1. Ikimokyklinio amžiaus vaiko teises reglamentuojantys įstatymai ir teisės aktai

Pagrindinės vaikų teisės yra išdėstytos „Vaikų teisių konvencijoje“, kurias Lietuvos Respublikos Seimas ratifikavo (Žin., 1995 07 21, Nr. 60-1501), įsipareigodamas tarptautinei bendruomenei rūpintis savo vaikais ir užtikrinti, kad nacionalinė teisė atitiktų Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos reikalavimus, užtikrintų vaiko teises, jų apsaugos ir dalyvavimo visuomenės gyvenime vertybes, įskaitant ir pačius mažiausius, nors už juos atsakinga šeima. Vaikas, ypač labai mažas, yra pažeidžiamas, todėl jam reikalinga speciali pagalba, kad galėtų naudotis savo teisėmis. Valstybė turi sudaryti palankias sąlygas šeimai auginančiai vaikus, kaip teigiama JT vaiko teisių konvencijos preambulėje „šeimai, kaip pagrindinei visuomenės ląstelei ir natūraliai visų jos narių, ypač vaikų, augimo ir gerovės aplinkai, turi būti suteikiama apsauga ir pagalba, kad ji galėtų prisiimti visas pareigas visuomenei“ (Žin., Nr. 60-1501).

D. Kabašinskaitė (2002), remiantis Vaiko teisių konvencija išskyrė tris vaikų teisės kryptis: apsauga – tai teisė į šeimos globą ir specialistų pagalbą, teisė būti apsaugotam nuo socialinio ir individualaus žalo; aprūpinimas – teisė į išteklius ir paslaugas; dalyvavimas: teisė į socialinę erdvę, teisė pareikšti nuomonę individualiai ir kolektyviai. Akivaizdu, kad šios trys kryptys susiję su mažo vaiko teise gauti ankstyvą ugdymą(si).

Dar iki Vaiko teisių konvencijos įsigalėjimo Lietuvoje, mažų vaikų vystymusi rūpinosi ir keitė jo sampratą ikimokyklinio ugdymo kaita. Lietuvos ikimokyklinio ugdymo kaitą lėmė Lietuvos švietimo reformos konceptualiųjų pagrindų kūrimo procesai. Švietimo reformos realizavimo programa, įvardijusi 1988-1992 m. atliktus darbus ir numatanti perspektyvinius darbus 1993-1997 m. laikotarpiui (Lietuvos švietimo koncepcija, 1992), Švietimo prioritetai, išskelti 1998-2002 m. laikotarpiui, strateginės švietimo gairės, nusakančios globalios žinių visuomenės iššūkius švietimui ir jo prioritetus (Švietimo gairės, 2002). Parengti ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo modeliavimui aktualūs dokumentai: Lietuvos vaikų ikimokyklinio ugdymo koncepcija (1989), Priešmokyklinio ugdymo koncepcija (Marcelionienė, Monkevičienė, Šeibokienė, 2000), „Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcija“ (Žin., 2003, Nr. 52-2316), „Ikimokyklinio ugdymo programų kriterijų aprašas“ (Žin., 2005, Nr.52-1752). Minėtuose dokumentuose nusakytos esminės Lietuvos švietimo kaitos kryptys, aktualiausi ikimokyklinio ugdymosi klausimai. Konvencijoje pabrėžiamas holistinis vystymosi pobūdis, o Švietimo reforma įtvirtino holistinio ugdymo sampratą.

O. Monkevičienė (2008) teigia, kad ikimokyklinio ugdymo kaitai įtakos turėjo ir Lietuvoje plėtojami tarptautiniai projektai, akcentuojantys įvairias naujoves: „Sveikas darželis“ – pabrėžiantis sisteminės įstaigos kaitos vaiko saugumo ir sveikatos labai svarbą, „Egmonto projektų metodas“ – išryškinantis projektinį ugdymo kokybės siekimo kelią, „Gera pradžia“ – pabrėžianti į vaiko poreikius orientuoto ugdymo ir šeimos įtraukimo į ugdymo procesą svarbą, „Žipio draugai“ – pateikiami vaiko kasdienių sunkumų įveikimo strategijas ir būdus. Šios ikimokyklinio ugdymo kaitos idėjos buvo palankus kontekstas naujų ikimokyklinio ugdymo(si) modelių paieškai, jų teorinių pagrindų plėtotei ir praktinių įgyvendinimo kelių išvalgoms.

Svarbiausias valstybės žingsnis įtraukiant ikimokyklinį ugdymą į atsinaujinimą ir modernizavimą, bei atsižvelgiant į vaiko interesus, kaip socialines teises, teisę į mokslą, teisę į laisvalaikį ir poilsį, 2005 metais parengė „Ikimokyklinio ugdymo programų kriterijų aprašą“ (Žin., 2005, Nr.52-1752). Kuris iš esmės pakeitė požiūrį į ikimokyklinį ugdymą, o kartu ir įprasmina strateginių švietimo dokumentų ir tarptautinių projektų sėkmingiausias idėjas. Šis dokumentas – realus žingsnis, siekiant įgyvendinti vaikų poreikius ir teises pačiose įstaigose. Pedagogų bendruomenė, kurianti savo įstaigos ugdymo programą, turi realią galimybę pagal įstaigą lankančių vaikų poreikius, mokymosi stilių, patirtinio mokymosi ypatumus, tėvų lūkesčius, atsižvelgdama į konkrečios įstaigos, dirbančios pagal atitinkamą ikimokyklinio ugdymo programą, tipą, sąlygas, suformuoti ugdymo(si) turinį bei metodus, numatyti sėkmės rodiklius, nepažeisdama vaiko teisės vystytis, remiantis vaiko interesais („Metodinės rekomendacijos ikimokyklinio ugdymo programai rengti“, 2006).

Vaiko interesai – tai kas lemia teigiamą vaiko vystymąsi, atsižvelgiant į jo dvasinius, psichologinius, kultūrinius, moralinius, tautinius bei materialinius poreikius. Vaikui augant keičiasi ir jo interesai, tačiau pagrindiniai iš jų nekinta. Tiksliai apibrėžti vaiko interesų sampratą yra gana sunku, o ir ne visai tikslinga, nes kiekvienu konkrečiu atveju jie gali kisti, atsižvelgiant į charakterio savybes, pomėgius, amžių, sveikatą, supančią aplinką ir t.t. (Šimonis, Januškienė, 2001).

Vaiko interesai, kaip viršenybės principas įtvirtintas Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 3 straipsnio 1 dalyje „imantis bet kokių vaiką liečiančių veiksmų, nesvarbu, ar tai darytų valstybinės ar privačios įstaigos, užsiimančios socialiniu aprūpinimu, teismai, administracijos ar įstatymų leidimo organai, svarbiausia – vaiko interesai“. Tai pamatinis vaiko teisių apsaugos principas – vaiko interesų viršenybės principas, kurio esmė ta, kad sprendžiant klausimus, visada būtina įvertinti sprendimą ar bet koki kitą veiksmą vaiko interesų atžvilgiu bei užtikrinti, kad jie nebūtų pažeisti. Šis principas įtvirtintas ne viename Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo straipsnyje: 4 straipsnio 1 dalis nustato asmenų pareigą visur ir visada pirmiausia atsižvelgti į vaiko interesus. Patys vaiko interesai taip pat ginami atskirais Vaiko teisių apsaugos įstatymo straipsniais, būtent: vaiko teisė būti

sveikam (8 str.), vaiko teisė į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir laisvę (10 str.), vaiko socialinės teisės (14 str.), vaiko teisė į laisvalaikį ir poilsį (16 str.), vaiko teisė į mokslą (34 str.) (Šimonis, Januškienė, 2001).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas 1999 m. gruodžio 31 d. nutarimo Nr. 24 „Įstatymų taikymo teismų praktikoje nagrinėjant įvaikinimo bylas“ 17 punkto 2 dalyje pažymėjo, kad vaiko interesai – tai pirmiausia įstatymuose numatytos vaiko teisės ir galimybė šias teises įgyvendinti konkrečioje situacijoje. Taigi tik atkreipus dėmesį į visas pagrindines vaikų teises ir sudarius galimybes jas įgyvendinti, galima kalbėti apie tinkamą teisės taikymą, nepažeidžiant pagrindinio vaikų teisių apsaugos principo – vaiko interesų viršenybės. Tokį šio principo taikymą, atsižvelgdamas į visas vaiko teises, pabrėžė ir Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas, nurodęs, kad aiškinant vaiko interesus, turi būti atsižvelgta į visos Vaiko teisių konvencijos dvasią, į visas joje įtvirtintas vaiko teises (Šimonis, Januškienė, 2001).

Dabartiniu metu svarbų vaidmenį vaiko teisių apsaugos srityje vaidina 2000 metais naujai įsteigta Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga. Tai institucija, kuri kontroliuoja kaip įgyvendinamos vaiko teisės, ar jos nėra pažeidžiamos. Vaiko teisių apsaugos kontrolierių skiria Seimas ketveriems metams (Žin., Nr. 64-2328).

Gerinant ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo(si) statusą, Lietuvos Respublikos Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcija siekia, jog šeima ir valstybė dalintųsi vaiko užtikrinimo atsakomybe, vaikui garantuojant teises ir galimybes į priežiūrą, išsilavinimą, saugią aplinką: 3. 1. 9. straipsnyje deklaruoja, kad „paslaugų vaikui ir šeimai plėtros bei kokybės gerinimo investicijos yra pirmaeilis valstybės uždavinys“, 3. 1. 10. straipsnyje pažymi „sprendžiant daugialypes problemas, su kuriomis susiduria vaikai ir jų šeimos, plėtojamos įvairių sričių paslaugos. Sudarant sprendimų, susijusių su pagalba šeimai ir vaikui, planus, skatinamas tarpžinybinis bendradarbiavimas, lėšų kooperavimas, pasitelkiamos įvairių sričių specialistų komandos. Užtikrinamas visapusiškas darbuotojų, kurie dirba su vaikais, mokymas ir parama“, o 3. 1. 11. straipsnyje „valstybė garantuoja vaiko teisę augti savo šeimoje, planuodama ir teikdama paslaugas šeimai, kuri patiria sunkumų prižiūradama vaiką“. Bendroje nuostatoje teigiama, kad vaikas turi jaustis orus ir saugus dėl savo rasinės, kultūrinės ir tautinės tapatybės. Koncepcija – tai vaiko politikos ateities įžvalgos, kurios remiasi tarptautiniais dokumentais (Žin., Nr. 52-2316).

Nepaisant priimtų tarptautinių ir nacionalinių teisės aktų, įsteigtų institucijų, dalyvaujančių vaiko teisių apsaugoje, dar nėra įgyvendinamos ikimokyklinio amžiaus vaiko teisės, suteikiant apsaugą, aprūpinimą ir dalyvavimą ikimokyklinio ugdymo institucijose, suteikiant kokybišką ugdymą(si).

2. 2. Ikimokyklinio ugdymo prieinamumo galimybės Lietuvoje

R. Žakaitienė pažymėjo (2006), pastaraisiais metais ženkliai išaugo švietimo prieinamumas, tačiau dar nesukurta socialiai teisinga, kiekvienam prieinama švietimo sistema, o mažiausiai pasiekta ikimokykliniame ugdyme. O kaip rodo tarptautinių mokinių pasiekimų tyrimai, kad vienas iš mokymosi sėkmės veiksnių yra ankstyva mokymosi starto pradžia.

G. Šeibokienė (2007) teigia, kad šiandieninis ikimokyklinis ugdymas Lietuvoje yra nevienodai prieinamas miesto ir kaimo gyventojams, organizavimo formos yra nepakankamai lanksčios, todėl tėvams, auginantiems mažus vaikus, sunku derinti šeimos ir darbo pareigas. Kinta visuomenės požiūris į vaikystės kokybės kriterijus: anksčiau kokybiška vaikystė buvo siejama su gera priežiūra, o dabar vis labiau tėvai nori visapusiško ugdymo(si), aplinkos atitinkančios ne tik higienos normas, bet ir modernių ugdymo programų įgyvendinimo reikalavimų.

Valstybinės švietimo strategijos 2003-2012 metų nuostatose konstatuojama, kad užtikrinant švietimo plėtotės prieinamumą, tęstinumą ir socialinį teisingumą siekiama išplėsti ikimokyklinio ugdymo paslaugas, visų pirma sudaryti ikimokyklinio ugdymo galimybes socialinę atskirtį patiriantiems ir socialinės rizikos šeimų vaikams (Švietimo tyrimų apžvalga, 2008).

Plėtotės prieinamumas apibrėžiamas, kad švietimo sistema yra teisinga, ji užtikrina lygias mokymosi galimybes, sykiu sudaro sąlygas mokytis skurdo bei negalios ištiktiems asmenims; kiekvienam asmeniui laiduoja bendrojo išsilavinimo bei pirmosios profesinės kvalifikacijos įsigijimą ir sudaro sąlygas tobulinti, papildyti, atnaujinti turimą kvalifikaciją ar įgyti naują (Gedvilienė, Zuzevičiūtė, 2007).

Prasidėjus atgimimui, nuo XX a. devintojo dešimtmečio pabaigos mažamečių vaikų ugdymo institucijų sparčiai mažėjo. Dar atgimimo metu prasidėjęs požiūrio į mažų vaikų ugdymą kitimas gerokai pakeitė vyriausybės veiksmus, o kartu ir šeimų nuostatas bei elgseną ugdant vaikus. Visuomenė atkakliai reikė nuomonę dėl sovietmečiu egzistavusios ikimokyklinio ugdymo atmetimo. Privatizacijos pradžioje, kolūkinės sistemos nykimo laikotarpiu nemaža dalis ikimokyklinio ugdymo įstaigų buvo uždaryta, ypač kaime (Stankūnienė, 2001).

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, priėmus naujus paramos šeimoms, auginančioms ikimokyklinio amžiaus vaikus, įstatymus, pradėjo keistis šeimų, ugdančių šio amžiaus vaikus, elgsena ir nuostatos. Ikimokyklinio ugdymo įstaigų sistema pakito. Per pirmuosius penkerius nepriklausomybės metus ikimokyklinių ugdymo įstaigų kaimuose sumažėjo nuo 868 iki 239, miestuose – nuo 813 iki 502. Nuo Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo, tuštėjant darželiams, juos pradėta uždarinėti, privatizuoti arba reorganizuoti į darželius-mokyklas. Kai kurie kaimo ikimokyklinio ugdymo objektai buvo

reorganizuoti į socialinės rūpybos objektus – tapo senelių, invalidų namais („Vaikų ikimokyklinio ugdymo situacija: problemos ir jų sprendimo būdai“, 2007).

Vaikų teisių kontrolieriaus tarnybos atlikto tyrimo rezultatai rodo, kad tėvų ikimokyklinio ugdymo pasirinkimo galimybes apriboja ikimokyklinio ugdymo paslaugų organizavimo nelankstumas, ikimokyklinio ugdymo įstaigų įvairovės trūkumas. Tėvų nuomone, turėtų būti daugiau privačių, savaitinių darželių, darželių, dirbančių pagal netradicines programas. Jaučiamas papildomo ugdymo, specializuotos pagalbos paslaugų trūkumas, taip pat nevienodas vaikų darželių tinklo pasiskirstymas apriboja tėvų pasirinkimo galimybes, sudaro nepagrįstas eiles ir daug rūpesčių bei nepatogumų tėveliams, nes nauji mikrorajonai dažniausiai statomi be socialinės infrastruktūros. Statant naujus mikrorajonus ir nenumatant nei vienos ikimokyklinio ugdymo įstaigos, tėvai priversti iš anksto vaiką užrašyti į artimiausią darželį („Vaikų ikimokyklinio ugdymo situacija: problemos ir jų sprendimo būdai“, 2007).

Kaip rodo Klaipėdos tyrėjų tyrimų rezultatai, dauguma tėvų apsisprendžia vesti vaikus į vaikų darželius, kad turėtų galimybę bendrauti su bendraamžiais ir kad būtų užtikrinta gera ugdymo kokybė. Net 82 proc. tėvų patenkinti jų vaikus auklėjančiais pedagogais. Daugelis tėvų ikimokyklinę ugdymo įstaigą renkasi esančią arti namų, o 30 proc. – nurodo, jog renkasi vieną ar kitą įstaigą dėl to, jog joje dirba aukštesnės kvalifikacijos pedagogai. 47 proc. tėvų savo vaikus užregistravo iš anksto (prieš metus, mėnesį). Tėvai pageidauja įvairesnių tipų, specializuotų ikimokyklinio ugdymo įstaigų, taip pat privačių. Nemažai tėvų norėtų, jog vaikų skaičius grupėse būtų mažesnis („Ikimokyklinio ugdymo pasirinkimo galimybės Lietuvoje“, 2004).

Vaikų teisių kontrolieriaus įstaigos atliktas tyrimas (2007) atskleidžia, kad keičiantis ekonominei ir socialinei šeimų padėčiai, atsirado būtinybė vis dažniau naudotis ikimokyklinio ugdymo įstaigų teikiamomis paslaugomis, kurių dėl spartaus poreikio augimo nuo 1997 m. Lietuvoje ėmė stigtį. Padėti šiek tiek pagerino ikimokyklinio ugdymo grupių steigimas bendrojo lavinimo mokyklose.

Švietimo ir mokslo ministerijos pateikti duomenys apie ikimokyklinio ugdymo įstaigų skaičių Lietuvoje nuo 2000-2005 metų rodo ikimokyklinio ugdymo įstaigų nuolatinį mažėjimą: 2005 metų pabaigoje šalyje buvo 656 ikimokyklinio ugdymo įstaigos arba 58 įstaigomis mažiau nei 2000 metais. Ikimokyklinio ugdymo grupės steigiamos bendrojo lavinimo mokyklose, 2000 m. tokių grupių buvo 259, tačiau 2005 m. jų sumažėjo ir liko 241 bendrojo lavinimo mokyklose.

Pagal savivaldybių švietimo skyrių pateiktą informaciją nuo 1995 m. buvo uždaryti 82 darželiai. Daugiausia darželių buvo uždaryta Telšių r. (19), Vilkaviškio r. (7), Širvintų r. (5), Molėtų r. (4); po tris darželius uždaryta Šilutės r., Šalčininkų r., Rokiškio r., Kretingos r. ir Alytaus m.; po du darželius – Pakruojo r., Visagino, Akmenės r., Anykščių r., Biržų r., Joniškio r., Plungės r., Šilalės r. ir Ukmergės

r.; po vieną – Vilniaus m., Marijampolės m., Palangos m., Kalvarijos, Pasvalio r., Švenčionių r., Trakų r., Varėnos r. ir Zarasų r.

Nuo 1995 m. iki 2006 m. nauji darželiai buvo pastatyti tik 4 (Vilniaus mieste, Neringos, Pakruojo ir Vilniaus rajonuose) (Švietimas, 2006).

Nuo 2000 iki 2005 m. ikimokyklinio ugdymo įstaigų miestuose sumažėjo vos dešimčia, o kaimo vietovėse – netgi keturiasdešimt aštuoniomis. Ypač stinga ikimokyklinio ugdymo paslaugų kaimo vietovėse.

Vaikai ikimokyklinio ugdymo įstaigose praleidžia didesnę savo laiko dalį, ugdymo įstaigos tampa vis labiau reikšmingos tokio amžiaus vaikams, todėl ypatingą dėmesį reikia skirti ikimokyklinio ugdymo.

Apibendrinant galima teigti, kad ikimokyklinio ugdymo institucijos tampa vis reikšmingesnės ikimokyklinio amžiaus vaikams, nes dauguma vaikų jose praleidžia didesnę laiko dalį. Tėvams ikimokyklinio ugdymo įstaiga – didelis palengvinimas rūpinantis vaiku. Tačiau paslaugos sunkiai prieinamos ir miesto, ir kaimo gyventojams dėl įvairių priežasčių: ekonominių, socialinių, bei materialinių išteklių. Ikimokyklinio ugdymo paslaugų prieinamumą kaimo vietovėse riboja institucijų nebuvimas, o miesto įstaigose yra nepalankios sąlygos priimti visus norinčius dėl vietų trūkumo. Taip pat tėvai pageidauja ir kokybiškų paslaugų, kurios labai svarbios ugdant vaikus kaip asmenybes.

2. 3. Ikimokyklinio ugdymo reikšmė vaiko asmenybės ugdymui

Vaikystė – ankstyvasis individo raidos etapas, reikšmingiausias gyvenimo periodas – nuo vienerių iki dvylikos metų. Sociologai ir kultūrologai vaikystę traktuoja kaip socializacijos procesą, kuriame vaikas įtraukiamas į socialinių santykių sistemą, mokosi gyventi tarp suaugusiųjų, palaipsniui tampa pilnateisiu šeimos, grupės, bendruomenės nariu (Jovaiša, 2001).

L. Gauthier (2001) vaikystę apibrėžia, kaip svarbiausią laikotarpį, kuris įtvirtina mumyse pasitikėjimą žmonija arba atstumia nuo jos. Tai taip pat laikas, kai padedami pagrindai gyvenimo meilei ir mokymuisi, tobulumo troškimui, atsparumui gyvenimo negandoms, norui dalytis ir padėti kitiems, žmonių gyvybės pagarbai. Vaikystė – tai tiltas tarp kūdikystės ir suaugusiojo žmogaus amžiaus. Vaikai – specifinė socialinė grupė, priklausantys nuo suaugusiųjų, nors ir turi ypatingą statusą visuomenėje (Juodaitytė, 2003).

Ikimokyklinio amžiaus vaikas gyvena savo brendimo tarpsnį, kada užsimezga ir tvirtėja pradai, turintys labai didelę reikšmę kūno ir dvasios plėtotei (Gučas, 1994).

Vaikų mokymasis yra spontaniškas, nulemtas įspūdžių ir tos aplinkos, kurioje vaikas gyvena, tačiau nėra šios aplinkos iki galo pažinęs. Todėl aplinka vaiką visuomet skatina mokytis, suteikia jam mokymuisi tiek naujų idėjų, tiek ir turinio. Viena iš svarbiausių aplinkų vaiko mokymuisi yra kasdieninė aplinka. Dažniausiai vaiko mokymasis kasdieninėje aplinkoje yra susijęs su gyvenimo uždavinių sprendimu, o jo metu įgyjama patirtis yra funkcionali ir gali būti panaudojama „čia ir dabar“ (Juodaitytė, Rūdytė, 2007).

Bowlby (Žukauskienė, 2007), apibendrinamas savo tyrinėjimus teigia, jog leidžiant vaikui naudotis aplinka, ugdomas vaikų pasitikėjimas ir kompetencija. Tokiose sąlygose vaiko jausmai, mintys ir elgesys tampa progresuojančiai struktūruoti operavimui ir reiškiasi rezilentiškai, tai reiškia, jog vaikai įgauna savybę pasipriešinti sunkumams ir konstruktyviai vystyti savo asmenybę. Tai duoda jam vertės jausmą, pasitikėjimą kitais, kuriant savo tarpasmeniniu santykius.

Vakaruose, ypač JAV, ankstyvasis vaikų ugdymas institucijose yra grindžiamas socialiniu-kultūrinio požiūriu į vaiką kaip į individą ir rūpinimasi jo individualybės raiškai būtinos aplinkos sudarymu. Vaikų ugdymas ikimokyklinėse įstaigose grindžiamas tomis socialinėmis filosofinėmis idėjomis, kurios atskleidžia vaiko, kaip individo ir kaip socialinės grupės nario, gyvenimo bei socializavimo sąlygų įvairovę nuolat besikeičiančių įvykių, reiškinių ir situacijų kontekste. Toks sisteminis požiūris sieja tiek mokslines, tiek ir empirines, socialines-educacines nūdienos edukologijos pedocentristines nuostatas vaikų ir jų gyvenimo nūdienos sudėtingoje socialinėje-kultūrinėje tikrovėje bei jos sąlygų įvairovės atžvilgiu (Juodaitytė, 2003).

Kaip teigia G. Purvaneckienė (2005), visuomenės požiūriu ikimokyklinės vaikų ugdymo institucijos turi atlikti dvi pagrindines funkcijas: ugdymo ir priežiūros. Nagrinėjant dokumentus, reglamentuojančius švietimą, atrodo, kad Lietuvoje daugiausia dėmesio skiriama ugdymo funkcijai ir jos edukacijai. Vaikų priežiūros funkcija svarbi kaip visuomeninė priežiūros funkcija, suteikianti galimybę abiem tėvams dirbti. O tai mažina skurdo paplitimą, pašalpų gavėjų skaičių. Pašalpų gavėjo blogesnė psichologinė savijauta ir žemesnis savęs vertinimas, nei dirbančiojo. O svarbiausia jog toks gyvenimo būdas perduodamas ir vaikams. Todėl valstybė atsižvelgdama į Jungtinių Tautų vaiko teisių deklaracijos 2 principą: „Įstatymu ir kitokiomis priemonėmis vaikui turi būti garantuota ypatinga apsauga ir suteikiamos galimybės ir sąlygos sveikai ir normaliai vystytis fiziškai, protiškaiai, doroviškai, dvasiškai ir dalyvauti visuomenės gyvenime. Šiuo tikslu leidžiant įstatymus, svarbiausias motyvas turi būti vaiko interesų užtikrinimas“ (Žin., 1995, Nr. 60-1501).

Ugdomoji funkcija yra kur kas platesnė, nei numatoma Švietimo įstatyme. Ikimokyklinės įstaigos tenkina ne tik kognityvinius poreikius, bet kompensuoja pažintinio vystymosi spragas šeimoje, teikia švietimo pagalbą ugdytinių tėvams. Tai užtikrina ne tik sėkmingą vaiko mokymąsi ir aukštesnį

išsilavinimą, bet ir nulemia jo pasiekimus suaugusiojo gyvenime. O tai ypač svarbu mažesnio išsilavinimo, skurdžių ar kitos rizikos šeimų vaikams (Purvaneckienė, 2005). Pastaraisiais metais surinkti duomenys patvirtina teiginį, kad vaikas nepasiekęs minimalios socialinės kompetencijos iki 6 metų amžiaus, yra didelė tikimybė, jog vėliau gali patekti į rizikos grupę (Lukoševičius, Petružienė, 2001).

V. Rajeckas (1999) ugdomąjį mokymą apibrėžia kaip šiuolaikinę mokymo kryptį, sietiną su kiekvienos asmenybės formavimu, kai siekiama, jog ugdytiniai perimtų gyvenime reikalingiausią visuomenės patirties, jos kultūros dalį – svarbiausias žinias apie gamtą, visuomenę ir žmogų, o ugdomąjį mokymą autorius siejo su žiniomis. Jo nuomone, negalima mažinti dėmesio mokymo turiniui, teikiančiam sistemingas mokslo ir kultūros vertybių žinias. Tik jų pagrindu nuosekliai vystosi intelektas bei emocijos, formuojasi gyvenimo esmės bei prasmės suvokimas. Ugdomasis mokymas atskleidžia lavinimo ir auklėjimo esmines sąsajas, iškelia aktyvios veiklos svarbą pažinimo procese, pedagogo asmenybės poveikį konstruktyviai sąveikai bei vertybių internalizacijai. Pasak B. Bitino (2000), mokymo proceso dalyviai vertybėms priskiria ir tas materialiąsias žinias, tuos gebėjimus, pažinimo veiklos būdus, kurių mokoma ir kuriuos pasisavina ugdytiniai, o tai, ko jie nelaiko vertybėmis, pašalinama iš mokymo proceso struktūros.

Kaip teigia G. Purvaneckienė (2005), Lietuvoje nėra atliktų tyrimų, kuriuose būtų palyginami lankusių ir nelankusių ikimokyklinės įstaigas vaikų ir suaugusių pasiekimai. Mokslininkai vengia pasakyti moksliniais tyrimais pagrįstą nuomonę, kokią įtaką kokio amžiaus vaikų pažintiniam ugdymuisi turi ikimokyklinių institucijų lankymas. Tačiau JAV atliekama nemažai vaikų ankstyvojo ugdymosi tyrimų. Vienas iš žymiausių yra Šiaurės Karolinos universiteto Vaiko vystymosi instituto tyrimas „The Abecedarian Study” (Early Learning, 2005). Šis tyrimas pradėtas 1972 m., kitus pranoko tuo, kad tiriamieji vaikai pradėjo lankyti vaikų priežiūros įstaigą ankstyvoje kūdikystėje. Tyrimas apėmė 111 vaikų iš skurdžių šeimų. Atsitiktinės atrankos būdu buvo atrinkti 57 kūdikiai, kurie lankė aukštos kokybės priežiūros įstaigą, o 54 kontrolinės grupės vaikais nebuvo specialiai rūpinamasi. Vaikai pradėti testuoti 18 mėnesių amžiaus, ir visą laiką eksperimentinės grupės vaikų psichinis vystymasis buvo geresnis, mokykloje – geresni skaitymo ir matematikos pasiekimai. Kai tiriamieji suėjo 21metai, paaiškėjo, kad 35 proc. eksperimentinės grupės dalyvių baigė arba dar mokėsi keturmečiuose koledžuose, o kontrolinės grupės – tik 20 proc.; eksperimentinės grupės dalyviai susilaukė pirmojo vaiko vidutiniškai dviem metais vėliau nei kontrolinės grupės; 15 proc. eksperimentinės grupės aukštesni rezultatai ir darbo srityje; eksperimentinės grupės dalyvių motinos pasiekė aukštesnį išsilavinimą ir aukštesnę padėtį darbo vietose nei kontrolinės grupės vaikų motinos (Purvaneckienė, 2005).

Mokslininkai teigia, kad vaikai, kurie mokomi dar prieš eidami į mokyklą vėliau geriau susidoroja su užduotimis mokykloje, rašo „Guardian. co.uk“. Londono universiteto profesorius E. M. Birkbeckas tyrimų metu stebėjęs beveik 3 tūkstančius vaikų nuo 3 metų teigia, jog ikimokyklinis ugdymas turi ilgalaikių pasekmių – dešimtmečiai geriau susidorojo su matematinėmis užduotimis, kurie turėjo ikimokyklinį išsilavinimą (Ikimokyklinis ugdymas – labai svarbus, 2008).

Dar vieną labai įdomų longitudinalinį tyrimą atliko kita JAV mokslininkų grupė Mičigano valstijoje (Sweinhart, 2005). Tyrimas prasidėjo 1962 metais, buvo atrinkti 123 trejų ketverių metų vaikai iš didelės socialinės rizikos šeimų, 58 vaikams buvo suteikta galimybė lankyti vaikų darželį, o 65 vaikai nelankė. Šios grupės buvo tiriamos kasmet nuo 3 iki 11 metų ir kai jiems suėjo 14, 15, 19, 27 ir 40 metų. Visuose etapuose pavyko ištirti 95 proc. dalyvių. Lankiusieji vaikų darželius pasiekė aukštesnį išsilavinimą, padarė geresnę darbo karjerą ir mažiau nusikalto, palyginus su nelankiusiais. 20 proc. daugiau eksperimentinės grupės dalyvių baigė vidurinę mokyklą, o ypač ryškus skirtumas tarp moterų: 84 proc. eksperimentinės ir 32 proc. kontrolinės grupės dalyvių; darbą turėjo 76 proc. eksperimentinės ir 62 proc. kontrolinės grupės dalyvių; eksperimentinės grupės dalyvių atlyginimai viršijo kontrolinės vidutiniškai 5000 JAV dolerių per metus; penkis ir daugiau kartų buvo suimti 36 proc. eksperimentinės ir 55 proc. kontrolinės grupės dalyvių (Purvaneckienė, 2005).

Tyrimai atskleidžia, kad investicijos į ankstyvą vaikų ugdymą ikimokyklinėse įstaigose yra svarbi priemonė rūpinantis vaikų gerove ne tik čia ir dabar, bet ir ateityje suteikianti daugiau galimybių mokslo, darbo, karjeros srityse.

Apžvelgiant šį skyrių, akivaizdu, kad vaikystė yra svarbiausias žmogaus prigimtinių, fizinių ir dvasinių galių plėtojimo tarpsnis, tai pabrėžiama ir visuose Lietuvos Respublikos ikimokyklinio ugdymo institucijų veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose, kad ikimokyklinis ugdymas turi puoselėti visas vaiko galias (intelektines, emocines, fizines), lemiančias asmenybės brandą ir socializacijos sėkmę, skatinti vaiko savarankiškumą, iniciatyvą, kūrybiškumą, atskleisti ir ugdyti įvairius gebėjimus, puoselėti individualybę. Ikimokyklinio ugdymo paslaugos svarbios ugdant vaikus, suteikiant jiems galimybių pasiekti aukštesnių pasiekimų švietimo sistemoje. Jos papildo ir vaikų ugdymą šeimose, skatina jų socialinį, pažintinį vystymąsi, praturtina vaikų bendravimo su kitais patirtį, padeda pasiruošti mokymuisi mokykloje. Tokiu būdu formuojant ikimokyklinio ugdymo vaikystėje koncepciją, būtina atsižvelgti į tėvų poreikius: tikslingai pageidaujamo kokybiško ugdymo, kurį turi garantuoti ugdymo programos, papildomos švietimo paslaugos, aukštos kvalifikacijos specialistai ir kt.

3. TYRIMO METODOLOGIJOS METODIKA IR ORGANIZAVIMAS

3. 1. Tyrimo metodika

Lietuvoje iki šiol trūksta tyrimų, įvertinančių ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo kokybę. Tokią situaciją, gali įtakoti, kad ikimokyklinio amžiaus vaikų pasiekimai ugdymo institucijose buvo nevertinami. Tik patvirtinus ikimokyklinio ugdymo programų kriterijų aprašą (Žin., 2005, Nr., 52-1752), rekomenduojama ikimokyklinio ugdymo institucijoms į naujas ugdymo programas įtraukti vaikų ir ugdymo pasiekimų vertinimo metodus, vertinimo dažnumą, taip pat pasiekimų fiksavimo ir pateikimo formas. Ikimokyklinio ugdymo standarto nėra, todėl ikimokyklinio ugdymo institucijos yra laisvos pasirinkdamos vaiko pasiekimų vertinimo būdą.

Visa Lietuvos švietimo sistema, kaip ir ikimokyklinis ugdymas vadovaujasi humanistine kryptimi, bei ugdymo individualizavimu - atsižvelgiant į amžiaus tarpsnių ypatumus ir kiekvieno vaiko galimybes. Vaikui padedama atrasti save, savo norus, polinkius, galias, gebėjimus, saviraiškos, kūrybiškumo pradus, ryšius su kitais, ugdytis savitą pasaulio pažinimo stilių, išlikti savitam, unikaliam. Kaip teigia A. Juodaitytė (2001), ikimokyklinio ugdymo tobulinimas yra grindžiamas naujaisiais vaiko, vaikystės ir šeimos sociokultūriniais vertinimais. Vaikas yra suvokiamas atsižvelgiant į visą socialinės sąveikos su suaugusiais įvairovę, kurių pagrindu visuomenėje yra plėtojama kultūrinė sąveika su vaikais.

Remiantis šiomis nuostatomis, tyrimas grindžiamas humanistine filosofine ugdymo kryptimi, kuri pabrėžia vaiko saviraiškos galimybių svarbą ugdymo procese. Humanistinės filosofijos objektas unikali žmogaus asmenybė, atvira keitimuisi ir saviaktualizacijai.

Humanistams tiesa yra tai, kad žmogus turi teisę į save ir savo augimą. Šiuolaikinėje humanizmo koncepcijoje žmogaus galėjimo tobulėti idėja išreiškiama kūrybiškumu, aktyvumu, savęs įtvirtinimu, atitinkančiais galutinį ugdymo tikslą. Švietimo paskirtis yra sudaryti galimybes individualioms galioms skleisti ir savasčiai kurtis. Humanistams ypač svarbus pedagogo vaidmuo. C. Rogersas (1969) pažymi, kad pedagogas – tai pagalbininkas, rėmėjas, skatintojas (Gedvilienė, Zuzevičiūtė, 2007).

Kaip teigia A. H. Maslow ir C. R. Rogers, „Humanizmas reiškia kiekvieno asmens vertės pripažinimą ir pagarbą jam, asmens pasirinkimo laisvę ir atsakomybę, humaniškus santykius“. Jie suformulavo ir kertinius teiginius, kuriais remiasi šiuolaikinė humanistinė pedagogika. Ji teigia, kad viską galima pasiekti patenkinus esminius vaiko poreikius: jis turi būti gerbiamas ir mylimas; jaustis psichologiškai saugus, vertinamas kitų; adekvačiai vertinti save, kai realizuojami šie poreikiai,

skleidžiasi ir auga sveikas, harmoningas žmogus, kuris gyvendamas vadovaujasi bendrosiomis vertybėmis „Tada atsiranda poreikis mąstyti, kurti ir mylėti – būti susijusiais su kitais” (Gailienė, Bulotaitė, Sturlienė, 1996, p. 22).

E. Eriksono teigimu, asmenybės „augimas“ – tai vis išsamesnis žinojimas apie save ir pasaulį. Asmenybės psichosocialinė raida vyksta reaguojant į krizes. Kiekviename asmenybės vystymosi etape žmogus išgyvena specifinę psichosocialinę krizę, t.y. tampa labiau pažeidžiamas vienokių ar kitokių psichosocialinių nesklandumų. Jeigu jis priimtinu būdu pajėgia išspręsti esmines to laikotarpio psichosocialines problemas, asmenybė sustiprėja, bręsta, jei ne - lieka to paties lygio (Gailienė, Bulotaitė, Sturlienė, 1996).

Remiantis E. Eriksono asmenybės raidos teorija, 5-6 metų amžiaus vaikas sprendžia psichosocialinį konfliktą tarp iniciatyvos ir kaltės jausmo – vaikas nori atlikti daugelį veiksmų, ką moka ir atlieka suaugę, todėl jis kartais peržengia nustatytas ribas ir dėl to jaučiasi kaltas. E. Eriksonas šį amžiaus tarpą apibūdina, kaip žaidimų laikotarpį, kai vaikui žaidžiant, auga jo aktyvumas, jis turi spręsti naujas žaidimo užduotis, atsiranda smalsumas ir kūrybiškumo užuomazgos. J. Piaget taip pat vaiko poreikiams tenkinti ikimokykliniame amžiuje pasiūlė žaidimą. Žaidimas - natūrali vaiko būseną, padedanti jo specifinei psichofizinei raidai. Pabrėžta, kad vaikas turi savo pasaulį, kuriam neužtenka žinių, informacijos, patirties, gaunamos iš kitų žmonių. Vaikas pats atranda, sužino stebėdamas, fantazuodamas, eksperimentuodamas, tirdamas, bandydamas, kurdamas. Psichologas iškelia ugdymo tikslą – parengti vaiką kūrybingam darbui. (Žukauskienė, 2007). Žaidimas daro veiklą patrauklią, malonią. „Dirbdamas vaikas žaidžia, o žaisdamas dirba. Jis pasirenka žaidimo tikslus ir priemones, kada nori, žaidimą pradeda, kada nori – baigia. Žaidimas nereikalauja iš jo atsiskaityti už veiklos rezultatus, kaip to reikalauja darbas, bet žaisdamas jis mokosi dirbti, pažinti ir jausti tikrovę” (Jovaiša, 2002). Kiek iniciatyva viršys kaltės jausmą, priklauso nuo to, kiek ir kaip tėvai leis pasireikšti jo valiai. Jeigu skatins jo smalsumą, kūrybą, savarankiškumą, tai formuos iniciatyvumą, kuris sudaro potencialią galimybę ateityje siekti tikslų. Jeigu bus ribojamas vaiko iniciatyvumas, jeigu jam truks pripažinimo ir meilės, tai formuos kaltės ir menkavertiškumo jausmai. Šioje stadijoje sprendžia Z. Froidas teigia, kad asmenybė iš esmės susiformuoja iki 4-5 metų amžiaus, veikiama pasąmonės ir ankstyvos vaikystės patirties. Tačiau vystosi ir toliau, nuo 5-6 metų, latentinėje stadijoje vaikas įgyja socialinių ir pažinimo įgūdžių (Žukauskienė, 2007).

Tyrimui dvi ikimokyklinio ugdymo institucijos buvo pasirinktos dėl programos ugdymo(si) turinio modeliavimo panašumų. Ugdymo turinys sudarytas pagal ugdytinių kompetencijų sritis: socialinę, sveikatos saugojimo ir stiprinimo, komunikavimo, pažinimo ir meninę. Pasiekimai vaikų socializacijoje yra siejami su vaiko raidos procesais ir vertinami kaip vidinės jo galimybės, sudarančios

prilaidas natūraliai sąveikai su aplinka. Metodinėse rekomendacijose ikimokyklinio ugdymo programai rengti (2006) ugdytinės kompetencijos apibrėžiamos kaip „...vertybinės vaiko nuostatos, gebėjimai, žinios ir patirtis. Ugdytinės kompetencijos yra gairės, orientyrai, kurie padeda numatyti vaiko ugdymui(si) būtiną turinį” (p. 41). Remiantis metodinėmis rekomendacijomis (2006): „vaiko pasiekimų vertinimas – būtina kokybiško ugdymo(si) proceso dalis. Vertinimas padeda pedagogams, dirbantiems pagal ikimokyklinio ugdymo programą, analizuoti ugdymo instituciją lankančio vaiko pasiekimų kaitą” (p. 56).

Siekiant atskleisti, ikimokyklinio ugdymo paslaugų prieinamumo kokybę mieste ir kaime, tiriant ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymosi kokybę, tiriamaisiais pasirinkta paskutinės ikimokyklinio ugdymo pakopos, 5-6 metų amžiaus vaikai, lankantys ikimokyklinio ugdymo institucijas mieste ir kaime jau ne pirmus metus. Iš viso tyrime dalyvavo 26, penkerių-šešerių amžiaus vaikų. Iš jų 17 (n = 17) Vilniaus miesto lopšelio darželio „Rūta” ir 9 (n = 9) Vilniaus rajono Bezdonių vaikų darželio vaikai. Kaimo vaikai ugdomi mišrioje, nuo dviejų iki šešerių amžiaus grupėje. O miesto darželyje pasirinkta atitinkamo amžiaus, viena iš dviejų grupių.

Norint išsiaiškinti ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo(si) kokybę, buvo pasirinkta vaikų pasiekimų vertinimo anketinė apklausa. Vaikų pasiekimus vertino tėvai ir grupių pedagogai. Anketa pasirinkta, pagal miesto darželio institucijos duomenų fiksavimą, apie vaiko pasiekimus „Esamo išsivystymo lygio, ugdymo pažangos ir vertinimo lentelė“. Anketa sudaryta pagal penkias ugdymo(si) kompetencijas: socialinę, sveikatos ir saugojimo, komunikavimo, pažinimo ir meninę. Klausimynas tėvams ir pedagogams nurodo ugdymo(si) įgūdžius, pagal ikimokyklinio amžiaus vaikų brandumą (žr. priedą).

Empirinio tyrimo įgyvendinimui pasirinkta kokybinė tyrimų metodologija. Kokybinio tyrimo metodologija apima teorinius požiūrius, teiginius, sampratas, metodus, nurodančius tyrimų organizavimo perspektyvas. Schwandt ją vadina praktikos teorija. Ši teorija aptaria metodus, kurie tinka įvairioms situacijoms, problemoms, aplinkybėms. Tačiau, nepaisant objektyviųjų metodologijos kriterijų, daugeliui autorių yra artimesnė originali kokybinio tyrimo būdų paieška (Valackienė, 2005).

3. 2. Tyrimo organizavimas

Tyrimas organizuotas ir atliktas 2008 metų rugsėjo mėnesį, Vilniaus miesto vaikų lopšelyje-darželyje „Rūta”, 5-6 metų amžiaus vaikų grupėje ir Vilniaus rajono Bezdonių vaikų darželyje. Ikimokyklinio ugdymo institucijos įtraukiamos į atsinaujinimo ir modernizavimo programas, ryškėja ne tik žinių teikimo, bet ir kompetencijų formavimosi reikšmė vaikų ugdymui(si), vaikų pasiekimų

vertinimo svarba. Tačiau dar mažai dėmesio skiriama vaikų pasiekimų vertinimui, kas užtikrina ugdymo(si) kokybę. Tai rodo ir vertinimo sistemos nebuvimas kaimo darželyje, kur vaikų pasiekimai vertinami tik subjektyviu pedagogo požiūriu.

Lietuvoje ikimokyklinio ugdymo standarto nėra, kuriuo remiantis būtų galima įvertinti vaikų pasiekimus. Todėl organizuojant tyrimą, ikimokyklinio ugdymo kokybei iširti, pasirinkta vaikų pasiekimų įvertinimo lentelė (žr. priedą), atskleidžianti vaiko pasiekimo lygį bei kaitą įvairiose ugdymo srityse, kurią naudoja miesto darželio pedagogai, pagal naują darželio ugdymo programą „Pažinimo takeliu“, suderintą su miesto savivaldybės švietimo skyriaus vyresniąja specialiste.

Esamo išsivystymo lygio ugdymo pažangos ir pasiekimų vertinimo lentelėje, pagal pateiktą klausimyną, kurį apima penkios ugdytinų vaikų kompetencijos, išskiriant ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdytinus įgūdžius. Tėvai ir pedagogai įvertino vaikų įgūdžius: S – kai gebėjimai ir įgūdžiai jau susiformavę, V – kai gebėjimai ir įgūdžiai dar formuojasi ir P – kai gebėjimai ir įgūdžiai formuojasi lėtai, reikia pagalbos (žr. priedą).

Siekiant išsiaiškinti ikimokyklinio amžiaus vaikų kompetencijų raišką ugdyme, įgūdžių lygį vertino ir fiksavo jų tėvai ir dirbantys pedagogai grupėse. Kompetencija – mokėjimas atlikti tam tikrą veiklą, remiantis įgytų įgūdžių, gebėjimų, vertybinių nuostatų visuma (Aramavičiūtė, 1998, p. 12).

Apžvelgiant ir skaičiuojant tyrimo rezultatus buvo susumuojami tėvų ir pedagogų įvertinimai, kai vaiko įgūdžiai jau susiformavę ir kai įgūdžiai dar nesusiformavę, t.y. formuotini vaikų įgūdžiai. Susiformavę ir formuotini vaikų įgūdžiai suskirstyti pagal ugdomų kompetencijų turinį.

Vertinimas grindžiamas šiuolaikine mokymosi samprata, amžiaus tarpsnių psichologiniais ypatumais. O tyrimo rezultatai pateikiami, remiantis kokybiniais metodais: analize, kai išskiriami tipiški, būdingi surinktos medžiagos požymiai; sinteze – požymiai grupuojami pagal bendrumą; sisteminimas – sugrupuoti požymiai suskirstomi į esminius ir neesminius; klasifikavimu, kai nustatomi ryšiai tarp esminių požymių, daromos išvados (Kuznecovienė, 2007).

3. 3. Tyrimo rezultatai ir analizė

Socialinė kompetencija – bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžiai, darbo komandoje ir dalinimosi atsakomybe įgūdžiai, saviraiškos galimybių įsisąmoninimas ir panaudojimas (Mazaliauskaitė, 2007). Socialinio pažinimo turinys yra ypatingas ir labai svarbus vaiko socializacijai, nes jis nukreipia vaiko mąstymą į kitų žmonių elgesį ir savo paties elgesio ir tarpusavio santykių suvokimą. Socializacija – tai procesas, kurio metu asmuo, perimdamas visuomenės vertybes, nuostatas, normas ir kitą socialinį patyrimą, tampa tos visuomenės nariu (Gedvilienė, Zuzevičiūtė, 2007).

Socialinis suvokimas svarbus vaiko asmenybės tapsmui, nes padeda išmokti priimtiną visuomenei elgesio normas, socialines nuostatas (Malinauskienė, 2006).

Vaikas, tapdamas visuomenės nariu, turi įgauti sugebėjimą suprasti, kaip pavieniai individai pritampa prie bendros žmonių aplinkos, koks jų vaidmuo, kuo jie gali būti naudingi vieni kitiems, kokias funkcijas atlieka, kaip tenkina savo poreikius (Černius, 2006).

Ankstyvąją socialinę patirtį nulemia artima (šeimos) ir ugdymo įstaigų aplinka bei suaugusiųjų požiūris į vaikus kaip socialinius individus ir grupės narius. Siekiant ugdyti „socialiai visavertę vaikų kartą“ (Juodaitytė, 2003, p. 352), ugdymo institucijos ir šeima kviečiamos nuolat sąveikauti ir viena kitą papildyti. Šeima – vaiko gyvenimo pradžia. Šeimai suteikiama galimybė dalyvauti ugdymo procese ir dalintis atsakomybe už vaiko ugdymo kokybę. Vaiko ugdymo kokybę ikimokykliniame ugdyme gali užtikrinti tik nuolatinė šeimos ir institucijos sąveika, nes tuomet geriausiai lavėja socialiniai ir pažintiniai vaiko gebėjimai. Tėvai ir kiti šeimos nariai, dalyvaudami vaiko ugdyme, sudaro palankias sąlygas vaikui „savarankiškai ir aktyviai pažinti pasaulį“ (Juodaitytė, 2003, p. 76).

Vertinant vaikų socialinę kompetenciją, išskirta keturios pagrindinės turinio sritys (žr. 1 lentelę) – **bendravimas**, kuris anot L. Jovaišos (1993) yra ne tik sėkminga ugdymo sąlyga, bet ir viso pedagoginio proceso širdis, **bendradarbiavimas** Minkuvienės (2003) apibrėžtas, kaip kiekvieno grupės ar komandos nario interesų derinimas su visų interesais, optimaliai išnaudojant kiekvieno individo galimybes ir sudaryti sąlygas kiekvienam kuo geriau atskleisti savo gebėjimus. Dar viena socialinės kompetencijos turinio sritis emocijų raiška. **Emocijos** - tai tiesioginis aplinkoje vykstančių reiškinų ir situacijų reikšmės išgyvenimas, jos plėtojasi per visą vaikystę įgaudamos vis sudėtingesnę raiškos turinį ir formas. Emocinė būseną veikia beveik visas organizmo funkcijas. Teigiamos emocijos turi didelę įtaką augančiam, besivystančiam vaikui (Kaffemaniene, Tereikienė, 2003). Anot L. Jovaišos (2003), emocijos yra konkrečios situacijos aktualus jausmas, stiprinantis ir ar silpninantis, organizuojantis ar dezorganizuojantis žmogaus veiklą. **Elgesio normos**, kurios apima ikimokyklinio amžiaus vaikų gebėjimą bendrauti su bendraamžiais ir kitais žmonėmis, laikantis susitarimų, taisyklių, visuomenės priimtų normų, teisių ir pareigų, atitinkančių 5-6 metų amžiaus tarpsnį. Socialinės elgsenos modeliai įsitvirtina asmenybės lygmeniu, kai auklėtinis patiria savo elgesio pasekmes, stebi kitų asmenų elgesio pasekmes, pajaučia kitų asmenų malonias bei nemalonias emocijas. Elgesio kultūros ugdymas – sistema, apimanti bendravimo poreikį, žinias apie bendravimo principus, normas ir taisykles (Bitinas, 2000).

Socialinės kompetencijos susiformavusių ir formuotinių vaikų įgūdžių duomenys, įvertinti miesto ir kaimo tėvų bei pedagogų, išvardijami 1 lentelėje.

Socialinė kompetencija

Turinio sritis ir ugdomi gebėjimai	Susiformavę vaiko įgūdžiai	Formuoti įgūdžiai
Bendravimas. Pasitikėjimas savimi ir savo sugebėjimais, bendraujant su kitais: susipažinimas, prisistatymas, pokalbinimas.	Bendrauja su daugeliu vaikų; įsitraukia į pokalbį valgydamas; prireikus moka paprašyti vaikų ir suaugusiųjų pagalbos; realiai suvokia savo gebėjimus, kas sekasi gerai ir prasčiau; pasirenka draugus; žaidime pamėgdžioja suaugusiojo veiksmus; žaidžia šalia vaikų vienas.	Suaugusiojo veiksmų pamėgdžiojimas; draugų pasirinkimas; įsitraukti į pokalbį valgant; prireikus paprašyti pagalbos; žaisti vienam šalia kitų; suvokti kas sekasi gerai ir kas prasčiau.
Bendradarbiavimas. Pasijusti grupės nariu - atsakingumas už bendros veiklos sėkmę. Sutarimas su bendraamžiais, sprendimas kasdienių problemų, gyvenimo sunkumų įveikimas.	Dalyvauja grupiniuose žaidimuose; iškilus konfliktinėms situacijoms, geba mandagiai paaiškinti apsiginti; žaidžia su kitais vaikais be nuolatinės priežiūros; nuramina, padrašina žaidimo draugus, jeigu jiems nesiseka.	Padrašinti savo žaidimo draugus, jeigu jiems nesiseka; konfliktinę situaciją paaiškinti.
Emocijų raiška. Savęs suvokimas, kaip savitą ir ypatingą, atpažįstant jausmus ir juos įvardijant. Gebėjimas klausytis, matyti, pajaušti kitą.	Pasako apie savo jausmą: pyktį, laimę, meilę; sutaria su vaikais ir suaugusiais; pasidalija su kitais žaislais; atidūs ir dėmesingi gyvūnams.	Pasako apie savo jausmą: pyktį, laimę, meilę.
Elgesio normos. Visuomenei priimtinas elgesys tampa visuomenės nariu.	Laikosi taisyklių, bet akiai joms nepaklūsta, moka paaiškinti, motyvuoti vienokį ar kitokį elgesį; netrukdo žaisti kitiems; paslaugus padeda kitiems; gerbia ir užjaučia neįgaliuosius, ypač pagarbaus amžiaus žmones; paaiškina kitiems žaidimo taisykles ar veiksmus.	Taisyklių ar kitų žaidimo veiksmų paaiškinimas kitiems; netrukdyti kitiems; laikytis taisyklių, motyvuojant kodėl.

Iš 1 lentelės matyti, kad vaikų socialinės kompetencijos vystymasis ikimokykliniame amžiuje apima įvairias ugdymosi sritis, kurios lėmė vaikų susiformavusius įgūdžius, bei užfiksuota formuoti įgūdžiai.

Bendravimo srityje geriausiai vaikams sekasi pasirenkant draugus, susiformavusiu gebėjimu pasižymi 14 (n = 17) miesto ir 9 (n = 9) kaimo vaikų. Taip pat 14 (n = 17) miesto, o kaimo 7 (n = 9) vaikų susiformavusiu gebėjimu pasižymi, kai bendrauja su daugeliu vaikų ar žaidžia vienas šalia kitų. Tai galima paaiškinti tuo, kad žaidybinė veikla penkiamečiams yra natūraliausia, pagrindinė ir patraukliausia jų veikla.

Prasčiau sekasi, kai reikia įsitraukti į pokalbį valgant, pamėgdžijant suaugusiojo veiksmus, susiformavęs įgūdis užfiksuotas 12 (n = 17) miesto, o kaimo 6 (n = 9) vaikų, o taip pat šių įgūdžių susiformavimui reikalinga pagalba dviem miesto ir kaimo vaikų. Galima daryti prielaidą, kad grupės aplinkoje vaikai neatsiskleidžia arba šeimoje nėra tradicijos bendrauti valgant.

Ir miesto, kaimo vaikams sunkiau paprašyti pagalbos ir realiai suvokti savo gebėjimus, kas sekasi gerai ir kas prasčiau, susiformavusiu gebėjimu pasižymi 7 (n = 17) miesto ir 5 (n = 9) kaimo vaikų, o pagalba reikalinga dviem abiejų institucijų vaikams. Kai vaikai nežino arba netiksliai žino informaciją,

kuri jiems reikalinga, leidžia teigti, kad vaikai per mažai rengiami įvairioms gyvenimiškoms situacijoms su kuriomis susiduria vieni.

Iš 1 lentelės, **bendradarbiavimo** skilties matyti, kad susiformavę įgūdžiai, kai dalyvauja grupiniuose žaidimuose, iškilus konfliktinėms situacijoms, geba mandagiai paaiškindamas apsiginti; žaidžia su kitais vaikais be nuolatinės priežiūros; nuramina, padrašina žaidimo draugus, jeigu jiems nesiseka. Geriausiai susiformavusiu gebėjimu pasižymi 15 (n = 17) miesto ir 7 (n = 9) kaimo vaikų, kai dalyvauja grupiniuose žaidimuose ir žaidžia be nuolatinės priežiūros su kitais vaikais.

Kitų dviejų susiformavusių įgūdžių rezultatai žemi, kai reikia nuraminti ir padrašinti žaidimo draugus, jeigu jiems nesiseka pasižymi 7 (n = 17) miesto vaikų, o iškilus konfliktinei situacijai, geba mandagiai paaiškindamas apsiginti vos 3 (n = 17) miesto vaikų, šio įgūdžio formavimuisi dar reikalinga ir suaugusiųjų pagalba 3 (n = 17) miesto vaikų. Tai paaiškinama, nes šio amžiaus vaikams dar sunku savo jausmus ir išgyvenimus išreikšti žodžiu, jiems sunku nusakyti tikslus faktus.

Vertinant kaimo vaikų gebėjimą nuraminant, padrašinant žaidimo draugus, jeigu jiems nesiseka ir iškilus konfliktinei situacijai mandagiai paaiškinant apsiginti tėvų ir pedagogų vertinimai nesutapo. Tėvai, susiformavusiu įgūdžiu pažymėjo 3 (n = 9) vaikų, o formuotinu - 2 (n = 9) kaimo vaikų. Pedagogai užfiksavo kaip nesusiformavusį įgūdį 5 (n = 9) vaikų. Skirtingi tėvų ir pedagogų rezultatai rodo, kad kaimo vaikų elgesys skiriasi šeimoje ir ikimokyklinio ugdymo institucijoje. Kaimo vaikų gebėjimas laisvai jaustis ikimokyklinio ugdymo aplinkoje dar nesusiformavęs. Galima daryti prielaidą, kad jie nežino būdų kaip susidraugauti, bendrauti su suaugusiais, nepažįstamais žmonėmis, nes bendrauja su tik su artimais suaugusiais žmonėmis.

Kaip rodo tyrimo duomenys, penkiamečiai savo **emocijas** geriau išreiškia teigiamu elgesiu, negu kalba. Susiformavusiu įgūdžiu, kai vaikas sutaria su suaugusiais ir vaikais, bei pasidalija su kitais žaislais, užfiksuota 13 (n = 17) miesto ir 7 (n = 9) kaimo vaikų. Akivaizdu, kad kaimo vaikai geriau sutardami su suaugusiais ir bendraamžiais išreiškia savo draugiškumą.

Miesto ir kaimo vaikų vertinimo duomenys skiriasi, kai vaikai pasakoja apie savo jausmus. Susiformavusiu įgūdžiu pasižymi 10 (n = 17) miesto vaikų, nesusiformavusiu - 2 (n = 17) vaikų. O vertinant kaimo vaikus, tėvų ir pedagogų nuomonės išsiskyrė. Tėvai, susiformavusiu gebėjimu, kai vaikas pasakoja apie savo jausmus įvertino 4 (n = 9) vaikus, nesusiformavusiu 3 (n = 9), o pedagogai šį įgūdį pažymėjo, kaip nesusiformavusį 6 (n = 9) kaimo vaikų. Šie rezultatai, leidžia daryti prielaidą, pedagogų ir tėvų duomenų skirtumai rodo, jog vaikai daugiau laiko praleidžia ugdymo institucijoje ir pedagogas geriau pažįsta vaiką.

Elgesio normų vertinimo duomenys rodo, kad susiformavusiu įgūdžiu, kai vaikai paaiškina žaidimo taisykles, paslaugūs, padeda kitiems ir netrukdo žaisti pasižymi 10 (n = 17) miesto ir 6 (n = 9)

kaimo vaikų. Formuotinu įgūdžiu, kai reikia paaiškinti taisykles, pasižymi 2 (n = 9) kaimo vaikai, o vienam miesto vaikui formuotinas įgūdis, kad netrukdytų žaisti kitiems. Dar šio amžiaus vaikams sunku motyvuoti savo elgesį, tai rodo, kad susiformavusiu įgūdžiu pasižymi 7 (n = 17) miesto ir 4 (n = 9) kaimo vaikų, o pagalba reikalinga dviem miesto ir kaimo vaikams. Galima daryti prielaidą, kad vaikai neturi elgesio modelio, kaip tinkamai elgtis gyvenimiškose situacijose. Pedagogai ir tėvai turėtų dažniau demonstruoti, modeliuoti tinkamą elgesį.

Geresniais rezultatais pasižymi kaimo vaikai, nes užjaučiant ir gerbiant neįgaliuosius bei pagarbaus amžiaus žmones, susiformavusiu įgūdžiu pasižymi 5 (n = 17) miesto ir 5 (n = 9) kaimo vaikų. Galima daryti prielaidą, kad kaimo vaikai auga vienoje aplinkoje, kurioje gyvena kelios kartos, todėl pagarba kitokiam žmogui yra kasdienybė.

Apibendrinant socialinės kompetencijos rezultatus, galima teigti, kad miesto vaikai turi mažiau adaptacijos problemų, nes jų aukštesnis socialinių įgūdžių lygis, jie daugiau turi patirties, kaip elgtis įvairiomis aplinkybėmis.

Sveikatos saugojimo ir stiprinimo kompetencija – tai vaiko suvokimą atitinkanti sveikatos, higienos ir saugumo samprata, kuri apima vaiko fizinę ir psichinę sveikatą. Nuostata būti judriam, aktyviam, veikliam, tai tinkamo maitinimosi, aprangos, poilsio, miego ir fizinio judėjimo svarbos sveikatai supratimas bei sveikos gyvensenos įgūdžiai. Ikimokyklinio amžiaus vaikų gebėjimas justti ir valdyti savo kūną, keičiant judėjimo kryptį, tempą, jėgą, išlaikyti pusiausvyrą, trumpam išbūti nejudriam, bei gebėti priimti sveikam augimui palankius sprendimus, mokymasis įveikti įtampą, atsipalaiduoti (Priešmokyklinio ugdymo turinio įgyvendinimas, 2004).

Vaiko sveikatos saugojimas neatskiriamas nuo jo ugdymo. Gera vaiko sveikata ir savijauta yra pati svarbiausia jo ugdymo sąlyga, nes niekuo, net intelektinių, emocinių ir kitų vaiko galių intensyvus ugdymas niekad nebūs pateisintas, jeigu žalos vaiko sveikatą. Pasak T. Taso, „Patsai judėjimas gali pakeisti visus vaistus, bet visi pasaulio vaistai negali pakeisti judėjimo poveikio“, o kaip teigia A. G. Davidavičienė, sveikatos ugdymas ypač prasmingas vaikystėje, kai formuojasi žmogaus elgsenos stereotipai (Vėrinėlis, 1993, p. 16). R. Janulaitienė ir J. Murinienė (2008) sveikatos ugdymą kaip mokliškai pagrįstą pedagoginį procesą, kurio metu ugdytojas veikia ugdytinį remdamasis sveikatos saugojimo ir stiprinimo vertybėmis. Tai ugdytojo ir ugdytinio kryptinga sąveika, kurios tikslas – padėti išugdyti teigiamą požiūrį į sveiką gyvenseną, asmens higienos, kultūros įgūdžius, tinkamą elgseną bei įgyti žinių apie sveikatos saugojimą ir stiprinimą.

Remiantis holistine sveikatos sampratos idėja, vienu atveju sveikata vaizduojama kaip gėlė, kurios žiedlapiai yra atskiros sveikatos sritys (fizinė, asmeninė, socialinė, emocinė, protinė), darančios įtaką sveikatai, o stiebas – dvasinė sveikata, gyvybiškai svarbi bendrai žmogaus būklei. Kitu atveju,

sveikata – tai didžiulis medis, kurio kamienas – dvasinė, o šakos – fizinė, emocinė, protinė, socialinė sveikata (Adaškevičienė, 1993).

Supratimą apie tai, kas sveika, o kas žalinga sveikatai, kaip augti sveikam, stipriam, atspariam nepalankiomis aplinkybėmis, vaikas įgyja gyvendamas sveikoje aplinkoje, sekdamas sveikai gyvenančių suaugusiųjų pavyzdžiu, aiškindamasis, tyrinėdamas, eksperimentuodamas ir priimdamas sveikatą stiprinančius sprendimus, išmėgindamas kuo įvairesnius judėjimo būdus, miklindamas rankas, žaisdamas ir mokydamasis sugyventi su bendraamžiais. Fizinis aktyvumas yra vienas iš sveikos gyvensenos veiksnių (Janulaitienė, Murinienė, 2008).

Pasak E. Adaškevičienės (1993), vaikų sveikata priklauso nuo ekologijos, materialinių gyvenimo sąlygų, darbo ir poilsio režimo šeimoje, tėvų požiūrio į sveiką gyvenseną. Vaikų sveikatai įtaką daro ikimokyklinio ugdymo institucijoje organizuojamas ugdymo procesas, fizinis aktyvumas, psichologiniai veiksniai, maistas ir mityba, asmens higiena, veikla ir poilsis, aplinka ir faktoriai, kurie labai priklauso nuo pedagogų, medicinos darbuotojų ir viso įstaigos kolektyvo. Penkerių šešerių metų amžiaus vaikų sveikatos saugojimo ir stiprinimo tyrimo rezultatai pagal turinio sritis ir įgūdžius pateikiami 2 lentelėje.

2 lentelė

Sveikatos saugojimo ir stiprinimo kompetencija

Turinio sritis ir ugdomi gebėjimai	Susiformavę vaiko įgūdžiai	Formuoti vaiko įgūdžiai
Orientavimasis erdvėje. Judėjimo krypties keitimas, išvengiant kliūčių, judėjimas prieš daiktus, už jų, po jais apie juos, virš jų, pralįsti pro juos.	Eina, bėgioja įveikdamas kliūtis; pralenda pro įvairaus pločio ir aukščio įrengimus; eidamas suoleliu, rąstu, apsisuka ir sugrįžta atgal	Eiti suoleliu, rąstu, apsisukti ir sugrįžti atgal
Veiksmai su daiktais. Gebėjimas žaisti su kamuoliu, valdyti jį įvairiais būdais.	Meta kamuolį kitam; ridendamas kamuolį pataiko į vartus; atmuša kamuolį vietoje penkis ir daugiau kartų; gauda kamuolį abiem rankomis; varosi kamuolį rankomis; gauda kamuolį viena ranka.	Kamuolio ridenimas, mušinėjimas vietoje, varymas rankomis, gaudyti viena ranka.
Koordinacija. Gebėjimas atlikti tikslius judesius, orientuojantis erdvėje.	Šokinėja pakaitomis nuo vienos kojos ant kitos; šokinėja nuo paaukštinimo; lipa aukštyn kopėtelėmis, gimnastikos sienele, pereina į kitą pusę ir nusileidžia; važinėja dviračiu ir geba pasukti; verčiasi kūliais pirmyn ir atgal; peršoka virvutę, pakeltą 5cm; pakabo 10 sekundžių laikydamasis už skersinio; šokinėja ir apsisuka ant vienos kojos.	Šokinėti pakaitomis nuo vienos kojos ant kitos ir apsisukant; kaboti laikantis už skersinio; lipti kopėtelėmis, gimnastikos sienele, pereinant į kitą pusę ir nusileisti; važinėjimas dviračiu; verstis kūliais
Išraiška ir saviraiška judesiu. Linijų raizginys. Gebėjimas derinti jutimus, garsą ir motoriką: spragsėti pirštais, liežuvio, improvizuoti judesiu.	Klausydamas muzikos ritmo, keičia judesių atlikimo spartą.	Derinti veiksmus su muzikos ritmu.

Apžvelgus sveikatos saugojimo ir stiprinimo kompetencijos rezultatus, matyti, kad susiformavusių įgūdžių yra daugiau, negu – formuotinių (žr. 2 lentelėje).

Orientavimasis erdvėje. Susiformavusiu gebėjimu pasižymi, kai vaikai eina, bėgioja įveikdami kliūtis 8 (n = 9) kaimo ir 12 (n = 17) miesto vaikų, pralendant pro įvairaus pločio ir aukščio įrengimus 8 (n = 9) kaimo ir 15 (n = 17) miesto vaikų, eidami suoleliu, rąstu, apsisuka ir sugrįžta atgal 7 (n = 9) kaimo, o miesto 9 (n = 17) ikimokyklinio amžiaus vaikai.

Tik vienam kaimo vaikui formuotinas įgūdis ėjimas suoleliu, rąstu, apsisukant ir sugrįžtant.

Apibendrinus vaikų gebėjimus orientuotis erdvėje, galima teigti, kad ir miesto, ir kaimo vaikų rezultatai skiriasi labai nedaug. Vieniems geriau sekasi eiti, bėgioti, įveikiant kliūtis, kitiems einant suoleliu, rąstu ir sugrįžtant. Daugiau išryškėja vaikų individualios savybės: baimė aukščiui, nepasitikėjimas savo galimybėmis.

Veiksmai su daiktais. Geriausia vaikams sekasi mesti kamuolį kitam. Susiformavusiu gebėjimu pasižymi 15 (n = 17) miesto vaikų, o kaimo – visi devyni. Taip pat visų kaimo vaikų 9 (n = 9) susiformavę gebėjimai ridenti kamuolį, bei pataikyti į vartus ir gaudyti kamuolį abiem rankomis, atitinkamai šie įgūdžiai susiformavę 13 (n = 17) miesto vaikų. Sunkiau sekasi ir miesto, ir kaimo ikimokyklinio amžiaus vaikams atmušti kamuolį vietoje, 4 (n = 17) miesto ir 6 (n = 9) kaimo vaikų, varytis kamuolį rankomis 3 (n = 17) miesto ir 4 (n = 9) kaimo vaikų.

Pagalba reikalinga, atliekant veiksmus su daiktais ir plėtojant ikimokyklinio amžiaus vaikų sveikatos ir saugojimo kompetenciją, gaudant kamuolį viena ranka 5 (n = 17) miesto ir 3 (n = 9) kaimo vaikų; varantis kamuolį rankomis 3 (n = 17) miesto ir 2 (n = 9) kaimo vaikų.

Atliekant veiksmus su daiktais, akivaizdu, kad kaimo vaikai pasiekė aukštesnių rezultatų, nes kaimo aplinka suteikia daugiau erdvės ir galimybių laisvai judėti, atliekant įvairius veiksmus su daiktais, ko trūksta miesto aplinkoje gyvenantiems vaikams. Miesto vaikų tėvai ir pedagogai turi skatinti, sudarant tinkamas sąlygas vaikų fiziniam aktyvumui, kuris gerina vaikų organizmo augimą ir vystymąsi, psichinę vaikų būklę.

Koordinacija. Tyrimo rezultatai rodo, kad geriausiai vaikams sekasi šokinėjant nuo paaukštinimo, šis susiformavęs įgūdis būdingas 9 (n = 9) kaimo ir 16 (n = 17) miesto vaikų, taip pat ir peršokant virvutę, pakeltą 5 cm aukštyje lengvai įveikia visi kaimo vaikai, o miesto vaikams sekasi sunkiau 14 (n = 17).

Susiformavęs gebėjimas, kai vaikai šokinėja pakaitomis nuo vienos kojos ant kitos, būdingas 6 (n = 9) kaime ir 14 (n = 17) mieste gyvenančių vaikų; šokinėjant ir apsisukant ant vienos kojos - 6 (n = 9) kaimo ir 12 (n = 17) miesto vaikų; lipant aukštyn kopėtėlėmis ar gimnastikos suoleliu ir pereinant į kitą

pusę ir nusileidžiant irgi būdingas 6 (n = 9) kaime ir 9 (n = 17) mieste gyvenančių vaikų susiformavusiems įgūdžiams.

Mažiausias vaikų skaičius, vertinant susiformavusius koordinacijos įgūdžius būdingas verčiantis kūliais pirmyn ir atgal 5 (n = 17) miesto ir 4 (n = 9) kaimo vaikų, tokie rezultatai galimi dėl to, kad grupėse ir namuose nėra tinkamų sąlygų kūlversčiams atlikti.

Miesto vaikams sunkiau sekasi, negu kaimo vaikams pakabėti 10 sekundžių, laikantis už skersinio 10 (n = 17) ir 7 (n = 9) vaikų. Dar sunkiau miesto tiriamiesiems sekasi važinėti dviračiu ir pasukti, šis įgūdis būdingas 7 (n = 17) miesto ir 6 (n = 9) kaimo vaikams. O koordinacijos įgūdžių formavimuisi, labiausiai reikalinga pagalba mokant vaikus važinėti dviračiu ir juo pasukti, formuotinas įgūdis būdingas 5 (n = 17) miesto ir 2 (n = 9) kaimo vaikų. Galima teigti, kad šis įgūdis sunkiai formuojasi, nes nei miesto, nei kaimo institucijos neturi galimybių formuoti šio įgūdžio dėl inventoriaus nebuvimo. O šis teiginys gali apibūdinti ir situaciją šeimoje, nes ne kiekviena šeima turi galimybę nupirkti vaikui dviratį.

Išraiška ir saviraiška judesiu. Iš 2 lentelės matyti, kad susiformavęs saviraiškos gebėjimas, kai klausydami muzikos ritmo, keičia judesių atlikimo spartą, būdingi 14 (n = 17) miesto ir 5 (n = 9) kaimo vaikų. Formuotinas įgūdis, derinant veiksmus su muzikos ritmu, reikalingas vienam miesto ir dviem kaimo vaikams. Miesto vaikų lankančių ikimokyklinę įstaigą rezultatai geresni, nes jie ne tik ugdomi namų ir institucijos aplinkoje, bet dažniau lankosi įvairiuose kultūrinuose renginiuose, negu kaimo vaikai.

Iš šių tyrimo duomenų matyti, kad kaime gyvenančių vaikų sveikatos ir saugojimo kompetencijos susiformavusių įgūdžių rezultatai įvertinti geriau, nei miesto vaikų. Tam įtaką daro gyvenamoji aplinka - kaimo vaikai daugiau laiko praleidžia kieme ir turi didesnes galimybes laisvai judėti ir tenkinti fizinius poreikius.

Komunikavimo kompetencija – tai vaiko gebėjimas suvokti kalbos prasmes ir jas vartoti. Ši kompetencija reiškiasi visose vaiko gyvenimo srityse: atrandant ir pažįstant save ir pasaulį, bendraujant ir būnant greta su kitais, išreiškiant save ir kuriant, suvokiant gamtos ir žmogaus grožį, perimant bendrąsias žmogaus vertybes ir pačiam jas kuriant (Priešmokyklinio ugdymo turinio įgyvendinimas, 2004).

Ikimokyklinio amžiaus vaikai gali perimti ir perima komunikacinės kultūros pradmenis, nes bendravimas su kitais sudaro ne tik suaugusiųjų, bet ir mažųjų gyvenimo esmę, tenkina pagrindinius socialinius poreikius, lemia augimo, vystymosi sėkmę. Marcinkevičiaus J. žodžiais „pajauti, pažinti ir išgyventi vienovę su tuo, kas yra „ne aš“ – žmogus, gamta, pasaulis, tauta, jos kultūra – štai kas yra dvasingumas arba meilė“ (Vėrinėlis, 1993, p. 82).

Penkiametis vaikas turi jau nemažą socialinę kultūrinę patirtį. Pagal galimybes kiekvienas vaikas pažįsta jį supančią aplinką, bendrauja su savo aplinkos žmonėmis ir tai natūraliai atsispindi jo kalboje. Šio amžiaus vaikas jau beveik įvaldęs gimtosios kalbos sandarą, intuityviai jaučia žodžių ryšius, tačiau jo kalboje dar pasitaiko nemažai klaidų, netikslumų. Kaip teigia psichologai, kad 4-5 metų vaikas yra gramatikos genijus. Jis puikiai kaito daiktavardžius skaičiais linksniais, prie jų derina būdvardžius, įvardžiais. Puikiai asmenuoja, vartoja išvestines veiksmažodžio formas, vienaarūšes sakinio dalis, konstruoja sudėtinius sakinius. Penkiametis žino pasakojimo ribas, intuityviai jaučia, kad pasakojant reikia sieti sakinius, ir šiam tikslui pasirenka įprastas siejimo priemones; jungtuką „ir“,rieveiksmį „paskiau“, įvardžius „jie“, „jinai“ ir t.t. Visi šie gebėjimai penkiamečio kalbiniai gebėjimai yra ne tikslingai išmokti, o perimti bendraujant su suaugusiais ir žaidžiant su bendraamžiais. J. Piaget įrodė, kad ankstyvajame amžiuje vaiko kalba tobulėja jam žaidžiant žaidimus. Vaikas kalbos ne mokomas, o pats ją išmoksta, tik reikia sudaryti tam tikras sąlygas. Natūraliai bendraudamas su aplinkiniais kaupia tarpasmeninių santykių reguliavimo patirtį. L. Vygotskis kiti psichologai atskleidė, kad vaikas pasaulį suvokia kaip visumą, t.y. jam būdingas sinkretiškumas (Žukauskienė, 2007).

Penkiametis jau tiksliai supranta savo aplinkoje vartojamų žodžių reikšmes ir sakinių prasmes bei įvairias intonacijas; moka paklausti, pasidžiaugti, geba išreikšti nuostabą, pasipiktinimą ir kitus jausmus. Nujaučia žodžių sąsajas sakinyje ir intuityviai sieja vieną su kitu (Priešmokyklinio ugdymo turinio įgyvendinimas, 2004).

Vertinant, komunikavimo kompetencijos turinys, pagal ugdomus vaikų gebėjimus suskirstytas į tris sritis (žr. 3 lentelę). **Kalba** – susijusi su protine vaiko veikla. Sakytinė ir rašytinė kalba, tarp kurių yra glaudus ryšys. Ikimokykliniame amžiuje jie lavinami drauge. Vaikas klauso, atpažįsta, pasirinkdamas vienokią ar kitokią kalbinę raišką, vardiija, pasakoja, žymi simboliais, piešia, atvaizduoja ir pan. (Vėrinėlis, 1993). Vaiko išsivysčiusi kalba yra pagrindinis asmenybės tapsmo faktorius. Jei vaikas nekalba, arba jo kalba sutrikusi, adekvati jo sąveika su aplinka yra neįmanoma. Vaiko ego bei emocinė branda vyksta lėtai arba nepakankamai (Gailienė, Bulotaitė, Sturlienė, 1996). **Bendravimas** su suaugusiais ir bendraamžiais ikimokyklinio amžiaus vaikui yra labai ypatingas, nes mokymas(is) komunikuoti vyksta natūraliai – žaidžiant, valgant, išskylaujant ir t.t. **Kalbėjimas** – vaiko kūryba, kuri remiasi įspūdžiais ir yra sąlygota vaiko kalbinių įgūdžių ir sugebėjimų (Vėrinėlis, 1993). Gebėjimas kalbėti – dvi vieno reiškinių pusės: tai gebėjimas turėti ką pasakyti, t.y. kalbos turinys, ir gebėjimas pasakyti, - raiška. Šios reiškinių pusės neatskiriamos, tačiau kartais gali dominuoti viena, kartais – kita. Vaikas turi savitą aplinkos supratimą, elgesio būdą, kalbėjimo ypatumus (Priešmokyklinio ugdymo turinio įgyvendinimas, 2004).

Komunikavimo kompetencija

Turinio sritis ir ugdomi gebėjimai	Susiformavę vaiko įgūdžiai	Formuoti vaiko įgūdžiai
Kalba. Vaizdinga, turtinga, prasminga, raiški kalba.	Vartoja sakinius iš keturių žodžių; vartoja daiktavardžių mažybinės ir maloninės formas; vartoja veiksmažodžius su priešdėliais; geba palyginti, kuo skiriasi gražus, gražesnis ir gražiausias; atpasakoja teksto turinį, nors dar gali supainioti faktus.	Gebėti palyginti kuo skiriasi; atpasakoti teksto turinį, kad supainiojant faktus.
Bendravimas. Nusiteikimas bendrauti ir bendradarbiauti, laikantis bendravimo kultūros taisyklių ir etikos.	Tęsia nesudėtingą pokalbį; pats pradeda pokalbį su vienmečiais ir suaugusiais; pasakoja apie tai ką sukūrė; kalba apie priežastis, pavartodamas jungtukus nes, kodėl, kad.	Pradėti pokalbį pačiam; tęsia nesudėtingą pokalbį; pasakoti apie tai ką sukūrė; kalbant apie priežastis, vartoti jungtukus nes, kodėl, kad.
Kalbėjimas. Gebėjimas reikšti mintis, jausmus, nuotaikas. Jausti malonumą kalbėti laisvai.	Klausia pradėdamas žodžiais: „Kur...?“, „Kas...?“; taisyklingai taria beveik visus garsus; raiškiai deklamuoja; kalbėdamas vartoja sudėtinius sakinius.	Raiškiai deklamuoti; taisyklingai tarti garsus; kalbėdamas vartoja sudėtinius sakinius.

Iš trečios lentelės matyti, ugdomų ikimokyklinio amžiaus vaikų įgūdžiai, kurie reikalingi komunikavimo kompetencijos raiškos plėtojimui. Apžvelgus **kalbos** vertinimų rezultatus, geriausiai susiformavę įgūdžiai, kai užfiksuota 16 (n = 17) miesto ir 8 (n = 9) kaimo vaikų, tai vartojantys kalboje daiktavardžių mažybinės, maloninės formas ir sakinius iš keturių žodžių. Užfiksuota, kad vienu vaiku mažiau ir mieste, ir kaime, kai vaikai vartoja veiksmažodžius su priešdėliais. Prasčiau sekasi vaikams atpasakoti teksto turinį, nors ir painiojant faktus, bei palyginti įvairius daiktus, reiškinius kuo skiriasi, susiformavusiu gebėjimu pasižymi 9 (n = 17) miesto ir 5 (n = 9) kaimo vaikų, o formuotinu vienu miesto ir dviem kaimo vaikams. Tai paaiškinama, nes pasakojimo įgūdžiai formuojasi individualiai.

Apibendrinus kalbos ugdymo(si) turinį, akivaizdu, kad penkiamečio vaiko kalba jau turi kalbos lygmenį: jis gali pasakyti sakinį, atpasakoti tekstą, vartoti daiktavardžių mažybinės formas ir vartoti veiksmažodžius su priešdėliais. Kalbos ugdymas yra vientisas procesas, todėl turi būti integruotas ir glaudžiai susijęs su kitomis vaiko veiklomis.

Iš 3 lentelės matyti, kad susiformavusių ir formuotinių **bendravimo** įgūdžių yra beveik vienodai, o kaip rodo užfiksuoti duomenys, susiformavusiu gebėjimu pasižymi 15 (n = 17) miesto ir 7 (n = 9) kaimo vaikų, kai tęsia nesudėtingą pokalbį ir kalba apie priežastis, pavartodamas jungtukus nes, kodėl, kad. Prasčiau vaikams sekasi patiems pradėti pokalbį su bendraamžiais ir suaugusiais 12 (n = 17) miesto ir 6 (n = 9) kaimo vaikų. Mažiausi rezultatai, kai susiformavusiu gebėjimu pasižymi 11 (n = 17) miesto ir 4 (n = 9) kaimo vaikų.

Formuojant vaiko **bendravimo** įgūdžius komunikavimo kompetencijoje, pagalba reikalinga tik kaimo vaikams. Užfiksuota, kad formuotini įgūdžiai: pradedant pokalbį pačiam ir kalbant apie priežastis, vartojant jungtukus nes, kodėl, kad reikalinga dviem, tęsiant nesudėtingą pokalbį ir pasakojant apie tai ką sukūrė vienam kaimo vaikų. Tai galima paaiškinti tuo, kad kaimo vaikai daugiau praleidžia laiko su bendraamžiais, negu su suaugusiais ir todėl sunkiau bendrauti, kai reikia atsiskleisti tarp suaugusiųjų, tai rodo vaikų nepasitikėjimą savo gebėjimais.

Remiantis išskirtais **kalbėjimo** (žr. 3 lent.) įgūdžiais, užfiksuota, kad geriausiai susiformavęs įgūdis, kai vaikai klausinėja pradėdami žodžiais: „Kur...?“, „Kas...?“. Tai pasakytina ir apie kaimo (8(n = 9)), ir apie miesto (15(n = 17)) vaikus, šie duomenys tik patvirtina, kad penkiamečiai labai daug šneka ir klausinėja. Susiformavę įgūdžiai, kai kalbėdamas vartoja sudėtinius sakinius ir taisyklingai taria beveik visus garsus, būdingas 12 (n = 17) miesto ir 6 (n = 9) kaimo vaikų. Sunkiau sekasi raiškiai deklamuoti, susiformavusiu įgūdžiu pasižymi 10 (n = 17) miesto ir 3 (n = 9) kaimo vaikų, o formuotinu 2 vaikų gyvenančių ir mieste, ir kaime. Kaip ir pasakojimo, taip ir deklamavimo įgūdžiai formuojasi individualiai, todėl šio įgūdžio formavimas turi remtis individualia veikla.

Užfiksuota, kad dviejų kaimo vaikų, formuotini įgūdžiai tariant garsus ir kalbėjimas sudėtiniais sakiniais. 5 - 6 metų vaikai dar netaria ar painioja kai kuriuos garsus, o kartais prireikia ir tikslingos pedagogo ar logopedo pagalbos. Kalbėjimas sudėtiniais sakiniais, rodo, kad vaikas mažai bendrauja su suaugusiais ir bendraamžiais, nes tai ne tikslingai formuojamas įgūdis, tam reikia sudaryti tinkamas sąlygas.

Kaip matyti iš tyrimo, miesto vaikų komunikaciniai gebėjimai geresni, galima daryti prielaidą, kad miesto vaikams sudarytos palankesnės sąlygos mokantis kalbos, bendrauti ir kalbėti.

Pažinimo kompetencija – tai vaiko domėjimasis viskuo, kas yra aplink, gebėjimas sutelkti dėmesį, suvokti, išiminti, samprotauti, spręsti problemas, kritiškai mąstyti. Gebėjimas taikyti įvairius pasaulio pažinimo būdus – stebėjimą, klausinėjimą, eksperimentavimą, modeliavimą, prognozavimą, informacijos paiešką, įgyjant elementarų supratimą apie žmones, gamtinę ir kultūrinę aplinką, gimtinę, Tėvynę (Priešmokyklinio ugdymo turinio įgyvendinimas, 2004).

Kiekvienas vaikas natūraliai domisi jį supančiu pasauliu, užduoda suaugusiems šimtus klausimų „Kas čia?“, „Kodėl?“, „Kaip padarytas?“, ieško savo vietos aplinkoje ir tarp žmonių. Svarbu palaikyti ir žadinti vaiko smalsumą, gilinti savivoką, padėti pasijusti didingo, nuostabaus pasaulio dalimi, plėsti akiratį apie tai, kas jį supa (Bendroji priešmokyklinio ugdymo ir ugdymosi programa, 2002).

Mokslas, kaip tautos kultūros sritis, ikimokyklinio amžiaus vaikams nesuvokiamas. Tačiau vaikai sėkmingai įvaldo kai kurias pasaulio pažinimo priemones, įgyja pirmas žinias, pažįsta elementarius

dėsningumus ir priežastinius ryšius. Pasaulį jie suvokia kaip nedalomą visumą, pratinasi jame adekvačiai elgtis bei vertinti visa, kas juos supa (Vėrinėlis, 1993).

5 – 6 metų amžiaus vaikas geba grupuoti daiktus pagal vieną išorės požymį, pagal situaciją. Vaikas gali sudėti daiktų eiles pagal vieno požymio ryškumą, suvokia visumos ir dalies santykį, nuoseklumą, geba numatyti, suvokia daiktų pastovumą. Geba atlikti loginius veiksmus pirmyn. Skiria daiktų padėtį erdvėje savo kūno atžvilgiu ir vienas kito atžvilgiu, mokosi skirti kairę ir dešinę. Kiek sunkiau pagal paskirtį.

Penkiametis šešiametis vaikas tampa dėmesingesnis, tačiau visiems vaikams būdingi dėmesio svyravimai – vienų vaikų dėmesys svyruoja kas 1 -3 minutes, kitų – 3 -5 arba 5 – 7 minutes. Vaikas trumpam atitraukia akis nuo žaidimo ar darbelio, praranda akių kontaktą su asmeniu, replikuoja, juokiasi, žvalgosi, po trumpo atsipalaidavimo vėl grįžta prie ankstesnės veiklos. Dažni atvejai, kai atsipalaidavimo minutę atitrūkusį dėmesį patraukia kas nors įdomaus, ir vaikas keičia veiklą, susidomi kuo nors kitu. Be to, vaikas aplinką tyrinėja nesistemiškai, todėl ne visuomet suranda, išvelgia tai kas svarbu, esminga. Vaiko suvokimas – visuminis, padidėja atminties apimtis (Priešmokyklinio ugdymo turinio įgyvendinimas, 2004).

Vertinant, pažinimo kompetencijos turinys, pagal ugdomus gebėjimus suskirstytas į keturias turinio sritis: **kas aš?** – augdamas vaikas pažįsta savo kūną, pradeda sąmoningai suvokti turįs savo dvasinį pasaulį. Pasijunta esąs berniukas ar mergaitė, šeimos, bendruomenės, tautos dalimi. Atsiranda pirmieji savo poelgių, darbų vertinimai. Savęs suvokimas paskatina pažinti kitus vaikus – vaikas juos lygina su savimi. Ikimokyklinukui svarbu ne tik save pažinti, bet ir ugdytis savigarbą, tikėti savimi ir savo sėkme; **aš ir kiti žmonės** – lankydamas ikimokyklinio ugdymo instituciją vaikas pratinasi realiai gyventi mažoje bendruomenėje, įgydamas žinių ir patyrimo apie šeimą, draugus ir draugystę, kaimynystę, bendruomenę, žmonių darbą ir ryšius joje, gimtinę. Gyvendami šalia kitų, ieškodami galimybės kartu bendrauti, žaisti ar dirbti, vaikai suvokia ir prisiima dalį atsakomybės už bendraamžius, už bendras užduotis, jų organizavimą ir sėkme; **aš ir aplinkos daiktai ir reiškiniai** – aplinkos daiktai vaiką supa nuo pat gimimo, todėl tinkamai sutvarkyta aplinka padeda vaikui ugdytis - tyrinėti, pažinti; **aš ir gamta** – vaikystėje patirtas sąlytis su gamta neišdildomas. Atmintin visam gyvenimui įstringa matytų augalų pavidalai, žiedynų spalvos, kvapai ir šlamesiai, gyvūnų balsai, mėnulis ir žvaigždės nakties danguje. Gamtą vaikas pažįsta visais pojūčiais stebėdamasis, žavėdamasis, bandydamas įvardyti tai, ką mato, jaučia, intuityviai suvokdamas kai kuriuos reiškinius, dėsingumus, kaitą (Priešmokyklinių grupių ir klasių programa, 1999). 4 lentelėje pateikiami pažinimo kompetencijos vertinimai, pagal turinio sritis, išskiriant tiriamųjų susiformavusius ir formuotinus įgūdžius.

Pažinimo kompetencija

Turinio sritis ir ugdomi gebėjimai	Susiformavę vaiko įgūdžiai	Formuoti vaiko įgūdžiai
Kas aš? Savęs suvokimas ir vertinimas.	Turi sukaupęs elementarių žinių apie saugų eismą; kopijuoja savo vardą; parašo savo vardą; pasakoja paprastos kartojamos istorijos įvykius; pažįsta keletą spausdintų didžiųjų raidžių; domisi raidėmis ir žodžiais	Padėti vaikui sukaupti elementarias žinias apie saugų eismą; kopijuoti savo vardą; rašyti savo vardą; papasakoti kartojamos istorijos įvykius; domėjimasis raidėmis ir žodžiais
Aš ir kiti žmonės. Socialinis ir kultūrinis supratingumas.	Domisi grožine, pažintine literatūra, TV laidomis; stebi kas vyksta jį supančiame pasaulyje; labai smalsus, ieško atsakymų į klausimus kas, kodėl, kaip ir t.t.; pasakoja apie tai, kas buvo vakar, šiandien, kas bus rytoj	Domėjimasis knygomis, informacinėmis laidomis; pasakoti apie tai kas buvo vakar, šiandien, rytoj.
Aš ir aplinkos daiktai bei reiškiniai. Kūrybinio ir loginio mąstymo ugdymas.	Pažįsta ir randa aplinkoje pagrindines spalvas; grupuoja, klasifikuoja, palygina daiktus pagal vieną savybę; skaičiuoja iki 10 ir daugiau; eksperimentuoja, naudodamas priemones, tyrinėja daiktus; pasako paros laiko pavadinimą, susijusį su tam tikra veikla; pasako savaitės dienas iš eilės; įvardija daiktų eilę; pasako ar parodo, kokios nupiešto daikto dalies trūksta; įvardija geometrinių figūrų pavadinimus	Skaičiuoti iki 10 ir daugiau; suvokti paros laiką; pasakyti savaitės dienas; įvardinti geometrines figūras.
Aš ir gamta. Natūralus domėjimasis gyvūnais, augalais, kai kuriais negyvosios gamtos objektais ir reiškiniais.	Žino daug medžių, gėlių ir kitų augalų, gyvūnų pavadinimų; atidūs ir dėmesingi gyvūnams.	Supažindinti su artimiausios aplinkos medžiais, gėlėmis, augalais, gyvūnais

Kaip matyti iš 4 lentelės, susiformavę ir formuoti vaiko įgūdžiai apima visas keturias turinio pažinimo kompetencijos turinio sritis.

„**Kas aš?**“ – šioje srityje daugiausia vaikų pasižymi kopijuojant savo vardą, 14 (n = 17) miesto ir 6 (n = 9) kaimo vaikų. 12 (n = 17) miesto ir 4 (n = 9) kaimo vaikų gali papasakoti paprastos kartojamos istorijos įvykius toliau ir pažįsta po keletą spausdintų didžiųjų raidžių. Parašyti savo vardą gali tik 2 (n = 9) kaimo, o miesto net 12 (n = 17) vaikų, be to net penkiems kaimo vaikams reikalinga pagalba, šio įgūdžio susiformavimui, o miesto tik vienam. Šie duomenys rodo, kad kaimo vaikams sunkiau sekasi save suvokti ir išreikšti įvairiais pažinimo būdais.

Panašūs rezultatai ir miesto (9 (n = 17)), ir kaimo (4 (n = 9)) vaikų, kurie domisi raidėmis, žodžiais ir turi sukaupę elementarių žinių apie saugų eismą. Šie duomenys rodo, kad tėvai ir pedagogai turi skatinti vaikus rūpintis savo saugumu neįprastoje aplinkoje, suteikiant saugaus eismo žinių.

Didesnė pagalba „**Kas aš?**“ srityje reikalinga kaimo vaikams, nei miesto, nes kaip rodo formuotini įgūdžiai (žr. 4 lent.): kopijuojant vardą, susidomėjimą raidėmis ir žodžiais, bei saugaus eismo žinias, kad nesusiformavę įgūdžiai 3 (n = 9) kaimo ir 1 (n = 17) miesto vaikų.

Atsižvelgiant į šiuos rezultatus, akivaizdu, kad kaimo vaikų tėvai ir pedagogai turi skatinti vaikus daugiau pažinti save, tik tam turi būti tinkama aplinka, kurioje vaikai galėtų tyrinėti, atrasti, susipažinti.

Kita svarbi pažinimo kompetencijos sritis - tai vaikų santykis su kitais žmonėmis „**Aš ir kiti žmonės**“. Vaikų gebėjimas stebėti kas vyksta aplink jį supančiame pasaulyje ir miesto (16 (n = 17)), ir kaimo (8 (n = 9)) vaikų vienodas.

Susiformavusiu gebėjimu pasižymi 11 (n = 17) miesto ir 5 (n = 9) kaimo vaikų, pasakojantys apie tai, kas buvo vakar, šiandien, kas bus rytoj, domisi grožine, pažintine literatūra, TV laidomis, o nesusiformavusiu – pasižymi vienas miesto ir du kaimo vaikų. Dar vienas svarbus skirtumas, kaip užfiksavo pedagogės, jog kaimo vaikai grupėje nepasakoja apie tai, kas buvo vakar, šiandien, kas bus rytoj. Galima daryti prielaidą, kad vaikų santykiai su juos supančiais suaugusiais žmonėmis nėra pagrįsti dideliu pasitikėjimu. Pedagogai ir tėvai turėtų nuoširdžiai bendrauti ir bendradarbiauti su kiekvienu vaiku.

Aš ir aplinkos daiktai bei reiškiniai. Užfiksauta, kad geriausiai šioje srityje vaikai pasižymi, kai reikia atrasti ar įvardinti pagrindines spalvas aplinkoje. Tai pasakytina ir apie miesto (15 (n = 17)), ir apie kaimo (7 (n = 9)) vaikus. Šiek tiek mažesni rezultatai užfiksuoti, kai vaikai grupuoja, klasifikuoja, palygina daiktus pagal vieną savybę, eksperimentuoja, naudodami priemones, tyrinėja daiktus, šiuo susiformavusiu įgūdžiu pasižymi 10 (n = 17) miesto ir 6 (n = 9) kaimo vaikų.

Kaimo vaikams sunkiau sekasi skaičiuoti iki 10 ir daugiau, bei įvardinti daiktų eilę, susiformavusiu įgūdžiu pasižymi 5 (n = 9) kaimo ir 13 (n = 17) miesto vaikų, o formuoti šiuos įgūdžius reikia padėti vienam kaimo ir miesto vaikų. Įvardijant geometrinių figūrų pavadinimus, susiformavusiu įgūdžiu užfiksauta 3 (n = 9) kaimo ir 7 (n = 17) miesto vaikų, o formuoti – vienam kaimo ir miesto vaikui. Galima teigti, kad tai geri rezultatai, nes šio amžiaus vaikai įsidėmi ir atpažįsta daiktus, požymius, detales, savybes ir kt. Tapatina tos pačios spalvos, dydžio, formos daiktus, kiek sunkiau juos pavadina.

Kaime gyvenantys vaikai neturi susiformavusių gebėjimų apie paros laiką ir savaitės dienas, o miesto vaikų pasižymi 9 (n = 17). Pagalba, formuojant šiuos įgūdžius, reikalinga 2 (n = 17) miesto ir 4

(n = 9) kaimo vaikų. Tai rodo, kad vaikai prastai orientuojasi laike, todėl tėvai ir pedagogai bendraudami su vaiku turi akcentuoti laiko sąvokas.

Pažinimo kompetencijos **aš ir gamta** turinys, tyrime nėra labai plačiai atskleistas, tačiau užfiksuoti duomenys rodo, kad kaimo (9 (n = 9)) vaikai yra atidesni ir dėmesingesni gyvūnams, negu miesto (9 (n = 17)) vaikai. Tai rodo, kad kaimo vaikų gyvenamoji aplinka suteikia didesnes galimybes „bendravimui“ su gamta.

Susiformavusiu gebėjimu, kai žino daug medžių, gėlių ir kitų augalų, gyvūnų pavadinimų pasižymi 7 (n = 17) miesto ir 3 (n = 9) kaimo vaikų, o pagalbos reikia dviem miesto ir kaimo vaikams. Tėvai ir pedagogai turėtų suteikti daugiau galimybių vaikams sužinoti apie augalus ir gyvūnus, naudojant įvairius ugdymo(si) metodus ir būdus.

Meninė vaiko kompetencija – tai jo gebėjimas išivaizduoti, pajauti, kurti, grožėtis, tai vaiko atvirumas estetiniams išpūdziams, jautrumas gamtos, vaiką supančios aplinkos bei meno kūrybai, poreikis išreikšti save meno kalba, gebėjimas tyrinėti įvairias meninės raiškos priemones, spontaniškai išreikšti savo nuotaiką, jausmus, mintis bei santykį su pasauliu, atrasti individualų, savitą raiškos stilių, gebėjimas kurti vaizduojant, muzikuojant, vaidinant, šokant, žaidžiant. Vaiko meninė kompetencija apima dailę, muziką, teatrą, šoki, kaip meninės raiškos ir kultūros pažinimo sritis (Priešmokyklinio ugdymo turinio įgyvendinimas, 2004).

Vaikai, sąveikaudami su aplinka-gamta, žmogaus sukurtais daiktais, meno kūriniais, perima tam tikrą estetinę kultūrą. Ypač labai svarbus yra meninis ugdymas. Juo siekiama, kad vaikai turėtų kuo daugiau prasmingų sąlyčių su meno procesu: menine veikla, meno kūriniais, jų suvokimu ir vertinimu. Meną suprantant plačiai, kaip visumos dalį, meniniame ugdyme neapsiribojama tik menu – ieškoma ryšio su žmogaus sukurta aplinka, gamta, žmonių santykiais (Vėrinėlis, 1993).

Mažųjų meninė saviraiška – įvairialypis ir gana paslaptinas procesas. Čia susipina vaiko stebėjimai, jautimai, mėgdžiojami bei kartojami veiksmai. Iš savaiminės vaiko meninės raiškos galime spręsti apie jo matytus, girdėtus, išgyventus vaizdus, žodžius, garsus, intonacijas. Natūrali įvairių sričių vaiko meninė veikla, kaip jo vidinio pasaulio atspindys, yra pirmoji jo meninės kultūros apraiška. Ji tiek vertinga ir kokybiška, kiek atskleidžia autentišką vaiko Aš. Piešiantis, muzikuojantis, vaidinantis vaikas turėtų būti drąsus, savimi pasitikintis, laisvas ir išdidus (Matlašaitienė, 2005).

Menas – specifinė pasaulio dvasinio ir praktinio įvaldymo rūšis. Meno kūrinys – žmogaus dvasios vaizdas, gyvenimo modelis ir kartu daiktinis dalykas (garsinis, plastinis, grafinis, spalvinis, žodinis ir kt.), kurį sukuria menininkas iš tam tikros medžiagos pagal tam tikrus darybos principus. Meninis vaizdas yra materialus ir sykiu ypatinga vaizdinė ženklų sistema – savita meno kalba, perteikianti žmonėms tam tikrą dvasinę patirtį. Pasak Vydūno, „Niekuomet žmogus nėra toks gražus,

koks jis yra kurdamas. Menas yra didysis žmoniškumo pranašas daiktų pasaulyje“ (Vėrinėlis, 1993, p. 117).

Dailės veikla gyvybiškai svarbi vaiko vystymuisi. Ji ne tik padeda formuoti regėjimo, judesių, kalbos, mąstymo funkcijoms, bet ir skatina darnią jų sąveiką. Dailė padeda vaikui jungti į visumą, įprasinti vis naujus pasaulio vaizdus, padeda ne tik juos fiksuoti regimąją atmintimi, bet ir savaip perdirbti. Saviraiška daile vaikui suteikia galimybę pranešti apie save tai, ko jis dar nesugeba išreikšti žodžiu. Mąstydamas, išgyvendamas, fantazuodamas vaikas kuria vaizdus, atgamina jų supantį pasaulį ir kartu raiškiai naudoja dailės medžiagas bei priemones. Dailė suteikia galimybes atsiskleisti vaikų pomėgiams ir gabumams (Priešmokyklinio ugdymo turinio įgyvendinimas, 2004).

Dailė ikimokykliniame amžiuje vysto vaikų gebėjimus matyti, mąstyti ir jausti, įgalina savitą išraišką ir bendravimą vaizdu. Dailė moko vaikus vizualios kalbos, kuri leidžia suvokti regimąjį pasaulį ir pasidalyti su kitais įgyta patirtimi. Ši veikla suteikia galimybę vaikui išreikšti ir perduoti kitiems savo idėjas ir jausmus regimu būdu.

Ugdymas daile yra vienintelis procesas, kuriame vystosi vaikų sugebėjimai kurti ir suvokti daile. Pedagogo vadovaujami vaikai turėtų įgyti ir kaupti teigiamą, nuolatinę ir nuoseklią patirtį, nes šis procesas nevyksta pats savaime, kaip vaiko vystymosi rezultatas (Vėrinėlis, 1993).

Ikimokykliniame amžiuje išryškėja didelis vaiko poreikis muzikinei veiklai. Tai svarbiausia prielaida jo ugdymui per muziką. **Muzika** kaip garsų menas yra specifinė tautos kultūros dalis, kurioje sukaupta kilniausi žmonių jausmai, mintys, nuostatos, tikėjimai, fantazija, gali prisidėti ne tik prie muzikinio, bet ir bendrojo vaiko ugdymo (Vėrinėlis, 1993).

Penkiamečių ir šešiamečių muzikiniai gabumai bei pasiekimai labai nevienodi, jie priklauso nuo vaiko prigimties, jų supančios muzikinės aplinkos ir ugdymo šeimoje bei ugdymo įstaigoje. Šio amžiaus vaikų muzikiniai gebėjimai lavėja pakankamai sparčiai. Tačiau penkerių šešerių amžiaus vaiko muzikiniai pasiekimai dažniausiai visiškai neatspindi jo potencialių muzikinių gabumų. Kita vertus, vaiko muzikiniai pasiekimai niekuomet nebūna didesni, negu jo muzikiniai gabumai, todėl šio amžiaus vaikų muzikinį ugdymą tikslinga kreipti būtent muzikinių gabumų lavinimo linkme (Priešmokyklinio ugdymo turinio įgyvendinimas, 2004).

Vaidyba reiškia suveiksminimą, veikėjo atvaizdavimą vaidybiniu veiksniu. Vaidyba ikimokyklinio ugdymo institucijoje – tai bendrųjų vaiko sugebėjimų, jo psichinių bei fizinių galių, ypač kalbos, jausmų, intelekto, vaizduotės bei valios ugdymo būdas. Vaidybą sudaro vaidintojo, vaidinimo kūrėjo ir žiūrovo veikla. Vaiko ir vaidinimo kūrėjo ugdymo uždaviniai realizuojami šiam amžiui prieinamais ir būdingais žaidimais. Skiriami du vaidybos tipai: socialinis ir meninis. Socialinė vaidyba – tai visuomenėje nusistovėjusių vaidmenų būdingo elgesio atkūrimas. Tai neįsisąmonintas teatras,

koks žaidžiant vaidmeninius socialinius žaidimus ir turi likti. Meninė vaidyba remiasi išmone. Kuria įkūnijant scenoje savaime prireikia vaidybos (Vėrinėlis, 1993).

Vaikų vaidybos pradmenys pradeda reikštis žaidime apie antruosius gyvenimo metus. Vaidybos gebėjimai atsiranda vaiko sinkretinio-fizinio ir dvasinio-aktyvumo pagrindu ir reiškiasi esant komunikacinėje, vaidintojo ir žiūrovo situacijoje. Kai kurių vaikų vaidybos gebėjimai neatsiskleidžia, nes vaikas išsigandęs ir susikaustęs. Kartais išvis nedrįsta vaidinti. Jeigu ir mėgina ką nors veikti, dėl didelės įtampos neįstengia savęs kontroliuoti (Priešmokyklinio ugdymo turinio įgyvendinimas, 2004).

Tyrimas parodė, kad penkiamečių meninės kompetencijos vystymasis apima visas tris turinio sritis, o susiformavę ir formuoti įgūdžiai pateikiami 5 lentelėje.

5 lentelė

Meninė kompetencija

Turinio sritis ir ugdomi gebėjimai	Susiformavę vaiko įgūdžiai	Formuoti vaiko įgūdžiai
Dailė. Gebėjimas laisvai, savitai, intuityviai, spontaniškai ar sąmoningai reikšti savo jausmus, mintis, išgyvenimus, nuotaikas, sumanymus meno kalba, meninės raiškos priemonėmis (linija, spalva, forma) bei bendrauti vaizdu. Tyrinėjimas, eksperimentavimas įvairiomis medžiagomis, priemonėmis ir technikomis.	Sulanksto popierių į kelias dalis; iškerpa žirkėmis nupieštas figūras; dėlioja ornamentus kaip mozaikas; konstruoja iš stambesnių konstrukcijų; piešia ir tapo įvairiomis priemonėmis; brėžia linijas, apskritimus ir kitas figūras; užbrūkšniuoja horizontaliomis, vertikalėmis linijomis tuščias erdves; nukopijuoja sudėtingesnius piešinius; piešiniuose naudoja regimosios informacijos vaizdus: grafinius ženklus, raides; eksperimentuoja su įvairiomis medžiagomis: moliu, plastilinu, drėgnu smėliu.	Sulanksto popierių į kelias dalis; iškerpa žirkėmis nupieštas figūras; dėlioja ornamentus kaip mozaikas;
Muzika. Grojimas, muzikos klausymas, dainavimas, šokis. Gebėjimas dainuoti sau patogiu aukštumu, skirtingu garsumu, tempu. Gebėjimas ritmingai skanduoti, mįsles ir patarles, skanduojęs ritmą, palydinti judesiu, tempu ir ritmu.	Geba įsiklausyti ir atskleisti įvairią muziką bei ją atliepti dainavimu, šokiu, garsais; dainavimą palydi ritminiais judesiais.	Geba įsiklausyti ir atskleisti įvairią muziką bei ją atliepti dainavimu, šokiu, garsais; dainavimą palydi ritminiais judesiais.
Vaidyba. Gebėjimas simbolizuoti veikėją, vertinant aplinkybes, plėtojant veiksmus, veikėjui būdingu tempu, ritmu.	Improvizuoja ir kuria ritminius motyvus įvairiais instrumentais.	Improvizuoja ir kuria ritminius motyvus įvairiais instrumentais.

Kaip matyti, vaikų meninės kompetencijos plėtojimas labiausiai pasireiškia daile (žr. 5 lent.). **Dailės** veiklose vaikams geriausiai sekasi lankstyti popierių į kelias dalis, konstruoti iš stambių konstrukcijų, susiformavusiu gebėjimu pasižymi 16 (n = 17) miesto ir 8 (n = 9) kaimo vaikų. Formuotinas įgūdis tik vienam kaimo vaikui, lankstant popierių į kelias dalis. Šie vaikų įgūdžiai susiformavę, nes su šiais veiksmais susiduria kasdieninėje veikloje ir namuose, ir institucijoje.

Nors ir šiek tiek žemesni rezultatai, tačiau akivaizdu, kad vaikai mėgsta piešti tapyti įvairiomis dailės priemonėmis, susiformavusiu įgūdžiu pasižymi 14 (n = 17) miesto ir 6 (n = 9) kaimo vaikų. Susiformavusiu gebėjimu pasižymi 11 (n = 17) miesto ir 6 (n = 9) kaimo vaikų, kai brėžia linijas, apskritimus ir kitas figūras, eksperimentuoja su įvairiomis medžiagomis: moliu, plastilinu, drėgnu smėliu. Šių susiformavusių gebėjimų rezultatai panašūs ir mieste, ir kaime augančių vaikų, nes 5 – 6 metų amžiaus vaikams ypač svarbūs įvairūs veiksmai, kai formuojasi praktiniai įgūdžiai.

Kaimo vaikų rezultatai žemesni dėliojant ornamentus kaip smulkias mozaikas, kerpant žirkėmis nupieštas figūras, užbrūkšniuojant horizontaliomis, vertikaliomis linijomis tuščias erdves, susiformavusiu įgūdžiu užfiksuota 9 (n = 17) miesto ir 3 (n = 9) kaimo vaikų. Formuotinu įgūdžiu pasižymi po vieną kaimo ir miesto vaikų. Prastesni kaimo vaikų rezultatai rodo, kad dar nėra gerai išlavėjusi smulkioji motorika, galima teigti, kad kaimo vaikai rečiau naudoja žirkles, bei atlieka tikslius veiksmus su smulkiomis detalėmis. Visa tai daugiau prieinama vaikams, gyvenantiems mieste.

Sunkiausia penkiamečiams dailės srityje sekasi piešiniuose naudoti regimosios informacijos vaizdus: grafinius ženklus, raides ir kopijuoti sudėtingesnius piešinius. Tai pasakytina ir apie miesto, ir apie kaimo vaikus. Susiformavusiu gebėjimu pasižymi 3 (n = 17) miesto ir 1 (n = 9) kaimo vaikų, o formuotinu užfiksuota trijų miesto ir kaimo vaikų. Galima daryti prielaidą, kad šių įgūdžių formavimasis tik prasideda šiame amžiaus tarpsnyje, todėl mokslo metų pradžioje yra žemi rezultatai. Tėvai ir pedagogai turi skatinti vaikus daugiau save išreikšti įvairiomis meninės raiškos priemonėmis, bei būdais, sudarant turtingą meninę aplinką.

Apžvelgus **muzikos** turinio rezultatus, akivaizdu, kad miesto vaikai turi daugiau galimybių muzikuoti, nes susiformavusiais įgūdžiais (žr. 5 lent.) pasižymi 10 (n = 17) miesto ir tik 2 (n = 9) kaimo vaikų, formuotinais (žr. 5 lent.) - du miesto ir net penki kaimo vaikų. Remiantis tyrimo duomenimis, galima teigti, kad muzikiniai įgūdžiai geriau susiformavę miesto vaikų, nes jie turi didesnes galimybes dažniau lankytis koncertuose ir žiūri dažniau televiziją.

Vaidybos srityje susiformavusiu įgūdžiu, kai improvizuoja ir kuria ritminius motyvus įvairiais instrumentais, pasižymi 6 (n = 17) miesto ir 1 (n = 9) kaimo vaikų, o pagalba reikalinga trimis miesto, ir keturiems kaimo vaikams. Duomenys rodo, kad ir miesto, ir kaimo vaikų vaidybinių įgūdžių rezultatai labai žemi. Tai gali įtakoti netinkama aplinka ir sąlygos, kurios neleidžia plėtotis vaikų gebėjimams. Tėvai ir pedagogai turi į tai atsižvelgti ir daugiau dėmesio skirti vaikų vaidybiniams įgūdžiams formuoti.

Apibendrinant 5 – 6 metų vaikų tyrimo rezultatus, galima teigti, kad ikimokyklinis ugdymas reikšmingas ir miesto, ir kaimo vaikų asmenybės vystymuisi, neabejojama įgytų kompetencijų svarba tolesniam ugdymui(si). Atsižvelgiant į individualias vaikų savybes, aplinkos veiksnius ir amžiaus

tarpsnį, ikimokyklinio amžiaus vaikai yra įgiję pakankamai įgūdžių ir gebėjimų sėkmingam ugdymuisi ikimokyklinio ugdymo pakopoje, tačiau galimybę gauti kokybiškas paslaugas turi daugiau miesto vaikų, negu kaimo. Kaip rodo atlikto tyrimo rezultatai, nors ir nelabai dideliu skirtumu, tačiau miesto vaikų susiformavusių įgūdžių rezultatai aukštesni, negu kaimo, o formuoti dažniau užfiksuoti kaimo vaikų duomenyse. Kaimo vaikams yra sunkiau bendraujant ir bendradarbiaujant, reiškiant savo mintis, jausmus, išgyvenimus, muzikuoti. Kad vystytųsi teigiamos emocijos nuo kurių priklauso vaikų elgesys, vaikams svarbu būti dažniau ir įvairesnėje aplinkoje, bendrauti su suaugusiais ir bendraamžiais. Miesto vaikams sunkiau sekasi stiprinti savo sveikatą, jiems reikia sudaryti tinkamą aplinką fiziniam aktyvumui gerinti.

IŠVADOS

1. Ikimokyklinio ugdymo turinį reglamentuoja konceptualios nuostatos, tačiau yra didelė ugdymo krypčių ir metodinių sistemų įvairovė, kurios atliepia šiuolaikinio vaiko poreikius ir užtikrina ugdymo(si) kokybę.

2. Kaip parodė tyrimo duomenys, 5 – 6 metų amžiaus vaikų, paskutinės ikimokyklinio ugdymo pakopos, esamo išsivystymo lygio vertinimą, pagal ugdymo(si) kompetencijas kaimo vaikų rezultatai prastesni lyginant su miesto. Galima teigti, kad kokybiškos ikimokyklinio ugdymo paslaugos labiau prieinamos miesto vaikams, negu kaimo.

3. Ikimokyklinis ugdymas Lietuvoje yra neformalusis ugdymas, kuris vadovaujasi ir vykdomas Lietuvos Respublikos švietimo įstatymu, Valstybine švietimo strategija 2003 – 2012 metų, kitais teisės aktais reglamentuojančiais ugdymą ir švietimo ir mokslo ministro įsakymais. Mokslinės literatūros analizė atskleidė, kad ikimokyklinis ugdymas reikšmingas vaiko asmenybės vystymuisi.

4. Ikimokyklinio ugdymo paslaugų prieinamumą lemia institucijų tinklas, kurių šiuo metu trūksta ir mieste, ir kaime. Kokybiška ikimokyklinio ugdymo programa – didžia dalimi lemia vaikų ugdymo(si) kokybę, jos realizavimo procesas, įtakojamas jo dalyvių – vaiko, tėvų, pedagogų, visuomenės. Vaikų pasiekimų vertinimas, pagrindinis kriterijus kokybiškos ugdymo programos realizavimui.

5. Atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad vertinant vaikų įgūdžius pagal kompetencijas, miesto tėvų ir pedagogų tyrimo duomenys sutapo. Kaimo tėvų ir pedagogų vertinimo duomenys išsiskyrė, vertinant vaikų socialinę ir pažinimo kompetenciją. Kaimo vaikams trūksta bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžių, reiškiant emocijas, kurios įtakoja vaikų socialinį elgesį.

6. Apibendrinus ikimokyklinio ugdymo prieinamumo kokybę, įvertinus 5 – 6 metų amžiaus vaikų gebėjimus, galima teigti, kad vaikui reikalinga įvairi aplinka, kad formuotųsi įgūdžiai. Ikimokyklinių įstaigų pedagogai turi siekti glaudesnio bendradarbiavimo su šeima vaikų ugdymo(si) proceso organizavime.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992 spalio 25 d. - Vilnius: Valstybės žinios, 1992 11 30, Nr. 33-1014
2. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas // Valstybės žinios, 1991, Nr. 23-593; 2003, Nr. 63-2853; 2004, Nr. 103-3755
3. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Vilnius: Valstybės žinios, 1996, Nr. 33-807
4. Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas // Vilnius: Valstybės žinios, 2000, Nr. 64-2328
5. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2005 04 18 įsakymas Nr. ISAK-627 „Dėl ikimokyklinio ugdymo programų kriterijų aprašo“ - Vilnius: Valstybės žinios, 2005, Nr. 52-1752
6. Lietuvos Respublikos Seimo 2003 08 20 nutarimas Nr. IX-1569 „Dėl Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijos patvirtinimo“ (Žin., 2003, Nr. 52-2316)
7. Lietuvos Respublikos Seimo 2003 07 04 nutarimas Nr. IX-1700 „Valstybės švietimo strategijos 2003-2012 metų nuostatų“ – Vilnius: Valstybės žinios, 2003, Nr. 71-3216
8. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 01 24 nutarimas Nr. 82 „Dėl Valstybės švietimo strategijos 2003-2012 metų nuostatų įgyvendinimo programos patvirtinimo“ – Vilnius: Valstybės žinios. 2005, Nr. 12-391
9. Lietuvos Respublikos Vyriausybės „Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo plėtros 2007-2012 metų programa“ - Vilnius: Valstybės žinios. 2007-10-13 Nr. 106-4344
10. Lietuvos švietimo koncepcija. – Vilnius: Leidybos centras, 1992. –52 p.
11. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija, ratifikuota 1995 liepos 3 d., Lietuvos Respublikos įstatymu Nr. I-983, Vilnius: Valstybės žinios, 1995 07 21, Nr. 60-1501
12. Adaškevičienė E. Lietuvos ikimokyklinukų fizinis ugdymas. – Kaunas: Šviesa, 1993. – 206 p. – ISBN 5-430-01771-X
13. Aramavičiūtė V. Ugdymo samprata: mokomoji priemonė. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1998. – 162 p.
14. Bitinas B. Ugdymo filosofija. – Vilnius: Enciklopedija, 2000. – 247 p. – ISBN 9986-433-25-8
15. Bitinas B. Edukologijos mokslas ugdymo paradigmu sankirtoje // Pedagogika: mokslo darbai. – Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2005, Nr. 79, p. 5 - 10. – ISSN 1392-0340

16. Černius V.J. Žmogaus vystymosi kelias: nuo vaikystės iki brandos. – Kaunas: Pasaulio lietuvių centras, 2006. – 319 p. – ISBN 9986-418-38-0
17. Gailienė D., Bulotaitė L., Sturlienė N. Aš myliu kiekvieną vaiką. – Vilnius: Margi raštai, 1996. – 118 p. – ISBN 9986-09-093-8
18. Gauthier L. Trečiojo tūkstantmečio vaikai. - Vilnius: Presvika, 2001. – 26 p. - ISBN 9955-424-36-2
19. Gedvilienė G., Zuzevičiūtė V. Edukologija. - Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2007. – 188 p. - ISBN 978-9955-12-269-2
20. Glebuviene V., Grabauskienė A., Kontautienė Z. Ikimokyklinė pedagogika: vadovėlis. – Kaunas: Šviesa, 1990. – 368 p. - ISBN 5430-00731-5
21. Gražienė V. Ikimokyklinio ugdymo raida Lietuvoje 1918 – 1940 // Kompleksinis ugdymas ikimokyklinėje įstaigoje: Straipsnių rinkinys. – Kaunas: Šviesa, 1991. – p. 39 – 57. – ISBN 5-430-01256-4
22. Gražienė V., Rimkienė R. Ikimokyklinio ugdymo gairės: programa pedagogams ir tėvams. – Vilnius: Leidybos centras, 1993. – 164 p. – ISBN 9986-03-050-1
23. Gučas A. Vaikų darželio pedagogika. – Kaunas: Šviesa, 1994. – 222 p., - ISBN 5-430-01877-5
24. Ikimokyklinis ugdymas – labai svarbus: mokslo naujienos. <http://www.balsas20.lt/naujiena/211514/> [žiūrėta 2008 09 23]
25. Ikimokyklinio ugdymo pasirinkimo galimybės Lietuvoje: Taikomasis mokslinis tyrimas / užsakovas: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. <http://www.google.lt/search?hl=lt&q=ikimokyklinio+ugdymo+pasirinkimo+galimyb%C4%97s+lietuvoje&meta=> [žiūrėta 2008 04 11]
26. Janulaitienė R., Murinienė J. Sveikos gyvensenos ugdymo mokykloje strateginiai aspektai // Vadybinių, profesinių pedagoginių ir socialinių kompetencijų plėtra/Mokytojų kvalifikacijos tobulinimo programų mokomoji medžiaga. - Vilnius: Pedagogų profesinės raidos centras, 2008, p. 179 – 197. – ISBN 978-9955-34-087-4
27. Jovaiša L. Hodegetika: auklėjimo mokslas. – Vilnius: Agora, 2003. – 319 p. - ISBN 9986-633-64-8
28. Jovaiša L. Edukologijos įvadas. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2002. – 226 p. – ISBN 9989-19-466-0
29. Jovaiša L. Ugdymo mokslas ir praktika: analitiniu straipsniu monografija.- Vilnius: Agora, 2001.- 501p.- ISBN 9986-633-45-1

30. Juodaitytė A. Ikimokylinio ugdymo sisteminė kaita Europos Bendrijos ir pokomunistinė šalyse // Acta paedagogica vilnensia: mokslo darbai. – Vilnius: Vilniaus universitetas, 2001, Nr. 8, p. 152 - 161. – ISSN 1392-5016
31. Juodaitytė A. Vaikystės fenomenas: socialinis-edukacinis aspektas. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2003. – 432 p. – ISBN 9986-38-483-4
32. Juodaitytė A. Socializacija ir ugdymas vaikystėje. – Vilnius: Petro ofsetas, 2002. – 298 p. – ISBN 9955-534-01-X
33. Juodaitytė A., Rūdytė K. Vaikų savaiminio mokymo(si) namų aplinkoje reikšmingumo diskursas // Pedagogika: mokslo darbai. – Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2007, Nr. 85(priedas), p. 135 – 145. – ISSN 1392-0340
34. Jurašaitė E. Ikimokyklinio ugdymo pedagogų profesinės kompetencijos: (struktūra, modelių realizavimas, įvertinamas): daktaro disertacija: socialiniai mokslai, edukologija. – Vilnius, 2004.
35. Kabašinskaitė D. Vaikystės sociologija, vaikų teisės ir vaikų politika // Filosofija, sociologija: mokslo darbai. – Vilnius: Lietuvos mokslų akademija, 2002, Nr. 3, p. 43 – 48. - ISSN 0235-7186
36. Kaffemanienė I., Tereikienė V. Ikimokyklinio amžiaus vaikų emocinės raidos ir elgesio sutrikimų korekcija // Specialusis ugdymas: mokslo darbai. – Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2003, Nr. 1(8) p. 15- 30. – ISBN 1392-5369
37. Kuznecivienė J. Pedagogų kompetencijų, skirtų atlikti švietimo tyrimus, ugdymas // Pedagogų kompetencijų raiška ugdymo procese / Mokytojų kvalifikacijos tobulinimo programų mokomoji medžiaga. - Vilnius: Pedagogų profesinės raidos centras, 2007, p. 63 – 107. – ISBN 978-9955-34-005-8
38. Lukoševičius A., Petružienė S. Priešmokyklinio amžiaus vaikų vystymosi ypatumai miesto ir kaimo sąlygomis // Pedagogika: mokslo darbai. - Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2001, Nr. 53 p. 77 - 81. – ISSN 1392-9569
39. Malinauskienė D. Priešmokyklinio ugdymo pakopos svarba vaikų socialinės kompetencijos ugdymui // Socialinis darbas: mokslo darbai. - Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006, Nr. 5(1), p. 116 - 122. – ISSN 1648-4789
40. Marcelionienė E., Monkevičienė O., Šeibokienė G. Priešmokyklinio ugdymo koncepcija // Informacinis leidinys. – 2000, Nr. 12, p. 10-12– ISSN 1648-5874
41. Martišauskienė E. Ugdomojo mokymo retrospektyva ir dabartis // Pedagogika: mokslo darbai. – Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2008, Nr. 89, p. 11-17. - ISSN 1392-0340
42. Matlašaitienė R. Vaikui reikia meno. http://gimtasiszodis.w3.lt/matlas_04_4.htm [žiūrėta 2005 11 02]

43. Mazaliauskaitė R. Klasės auklėtojo ugdomojo darbo sritys. Mokinių pažinimas ir ugdymo būdai // Pedagoginės sistemos tobulinimas / Mokytojų kvalifikacijos tobulinimo programų mokomoji medžiaga. - Vilnius: Pedagogų profesinės raidos centras, 2007, p.7 – 31. - ISBN 978-9955-34-012-6
44. Metodinės rekomendacijos ikimokyklinio ugdymo programai rengti/Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. – Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras, 2006. –112 p. – ISBN 9986-03-587-2
45. Monkevičienė O. Kompleksinio ugdymo samprata // Kompleksinis ugdymas ikimokyklinėje įstaigoje: Straipsnių rinkinys. – Kaunas: Šviesa, 1991. – p. 20 – 27. – ISBN 5-430-01256-4
46. Monkevičienė O. Vėrinėlis I dalis. Knyga auklėtojais: teoriniai-metodiniai ikimokyklinio ugdymo pagrindai. – Vilnius: Leidybos centras, 1995. – 88 p. – ISBN 9986-03-158-3
47. Monkevičienė O. Reformuojamo ikimokyklinio ugdymo turinio sudarymas ir diegimas // Lietuvos vaikų darželis: praeitis ir dabartis – jubiliejinės konferencijos medžiaga. Vilnius: Leidybos centras, 1999 - p.51 - 57.
48. Monkevičienė O. Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo(si) turinio kaitos tendencijos // Pedagogika: mokslo darbai. – Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2008, Nr. 91, p. 66-72. – ISSN 1392-0340
49. Neifachas S. Ikimokyklinio ugdymo programos kokybės užtikrinimas: turinio konkretizavimas, tikslų ir uždavinių įgyvendinimas, atitikties nustatymas. – Vilnius: UAB Ciklonas, 2008. – 60 p. – ISBN 978-9955-695-95-0
50. Numgaudis D. Ikimokyklinis ugdymas besikeičiančioje visuomenėje // Lietuvos vaikų darželis: praeitis ir dabartis – jubiliejinės konferencijos medžiaga. Vilnius: Leidybos centras, 1999 – p. 9-15
51. Priešmokyklinių grupių ir klasių programa: projektas // Žvirblių takas. – Vilnius: Gimtasis žodis, 1999, 14 (26), p. 2 – 40. – ISSN 1392-1037
52. Priešmokyklinio ugdymo turinio įgyvendinimas: metodinės rekomendacijos/Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. – Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras, 2004. – 406 p. – ISBN 9986-03-544-9
53. Psichologija studentui: vadovėlis. – Kaunas: Technologija, 2002. – 262 p. ISBN 9986-13-736-5
54. Psichologijos žodynas. - Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla,1993. – 368 p. ISBN 5-89950-016-6
55. Purvaneckienė G. Švietimo politika ir ikimokyklinio bei priešmokyklinio ugdymo plėtra //Acta paedagogica Vilnensia: mokslo darbai. - Vilnius: Vilniaus universitetas, 2005, Nr. 15, p. 176-187. – ISSN 1392-5016

56. Rajeckas V. Ugdomasis mokymas: Mokymo organizavimas. – Kaunas: Šviesa, 1999. - ISBN 5-430-01771-X
57. Stankūnienė V. Ikimokyklinė vaikų priežiūra // Paramos šeimai politika: samprata ir patyrimas. – Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas, 2001, p. 129 – 171. –ISBN 9986-523-84-2
58. Statistikos departamentas. Švietimas 2006. Vilnius, 2007. p. 108. – ISSN 1392-978X
59. Šalaševičiūtė R. Tėvams irgi rūpi // Švietimo naujienos: informacinis leidinys. – Vilnius: ŠŠM Švietimo aprūpinimo centras, 2007, Nr. 6 (241), p. 23. – ISSN 1648-5874
60. Šeibokienė G. Keičiantis požiūriui į vaikystę // Švietimo naujienos: informacinis leidinys. – Vilnius: ŠŠM Švietimo aprūpinimo centras, 2007, Nr. 6 (241), p. 23. – ISSN 1648-5874
61. Šimonis M., Januškienė J. Vaikų teisės Lietuvos respublikos teisės sistemoje // Teisės problemos: mokslo darbai. – 2001, Nr. 4(34), p. 63-85. – ISSN 1392-1592
62. Švietimo būklės tyrimų apžvalga/Lietuvos respublikos Švietimo ir mokslo ministerija. - 2008. – 47 p. - ISBN 978-9986-03-620-3
63. Vaikų darželių programa. Vėrinėlis. – Vilnius: Leidybos centras, 1993. – 241 p. – ISBN 9986-03-028-5
64. Vaikų ikimokyklinio ugdymo situacija: problemos ir jų sprendimo būdai: tyrimas / Lietuvos Respublikos vaiko teisių kontrolieriaus įstaiga (2007). <http://www.3.lrs.lt/docs2/EEZIZCDL.DOC> [žiūrėta 2008 04 26]
65. Vaikų teisės. Nuostatų įgyvendinimas. – Vilnius: Vaiko teisių informacijos centras, 2002. – 176 p. – ISBN 9986-656-34-6
66. Valackienė A. Sociologinis tyrimas. – Kaunas: Technologija, 2005. – 148 p. – ISBN 9955-09-763-9
67. Žakaitienė R. Lietuvos mokslų akademijos visuotinio susirinkimo sesija „Lietuvos kaimo vizija: dabartis ir žvilgsnis į ateitį” <http://www.smm.lt/naujienos/kalbos.htm> [žiūrėta 2008 05 01]
68. Žukauskienė R. Raidos psichologija – 5-oji laida. – Vilnius: Margi raštai, 2007. – 364 p. – ISBN 978-9986-09-092-2

SANTRAUKA

Kamendulytė R. Ikimokyklinio ugdymo paslaugų prieinamumas mieste ir kaime / vaikų teisių apsaugos magistro baigiamasis darbas. Vadovė doc. dr. I. Kuginytė – Arlauskienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Socialinės politikos fakultetas, 2008. – 62 p.

Vaikų teisių apsaugos magistro darbo tema aktuali, nes šiandien ikimokyklinio ugdymo paslaugos Lietuvoje yra nevienodai prieinamos miesto ir kaimo gyventojams. Ikimokyklinės ugdymo institucijos rengia naujas ugdymo programas, kurių turinys turi užtikrinti ugdymo proceso kokybę. Iškyla probleminis darbo klausimas, kaip ugdymo turinys ugdymo procese atliepia šiuolaikinio vaiko poreikius, kaip užtikrinama ugdymo kokybė? Tyrimo objektas – ikimokyklinio ugdymo paslaugų prieinamumo kokybinė raiška. Iškeltas darbo tikslas – atskleisti ikimokyklinio ugdymo paslaugų prieinamumo kokybę mieste ir kaime, tiriant 5-6 metų amžiaus vaikų kompetencijas. Siekiant įgyvendinti šį tikslą, iškelti uždaviniai: išanalizuoti ikimokyklinio ugdymo politikos kryptis ir teorinius aspektus Lietuvoje; išanalizuoti ikimokyklinio ugdymo paslaugų prieinamumą bei kokybę mieste ir kaime; palyginti 5-6 metų amžiaus vaikų, ugdomų ikimokyklinėse įstaigose gebėjimų lygmenį, šeimoje ir institucijoje pagal kompetencijas; apibendrinti ikimokyklinio ugdymo prieinamumo kokybę, vertinant 5-6 metų amžiaus vaikų įgūdžius ir gebėjimus. Šiems uždaviniams įgyvendinti 2008 metų rudenį atliktas tyrimas, kuris grindžiamas humanistine filosofine ugdymo kryptimi, kuri pabrėžia vaiko saviraiškos galimybių svarbą ugdymo procese. Empirinio tyrimo įgyvendinimui pasirinkta kokybinė tyrimų metodologija, naudojant tėvų ir pedagogų anketinę apklausą. Tyrimo metu nustatyta, kad kokybiškos ikimokyklinio ugdymo paslaugos labiau prieinamos miesto vaikams, negu kaimo. Kokybiška ikimokyklinio ugdymo programa – didžia dalimi lemia vaikų ugdymo(si) kokybę, jos realizavimo procesas, įtakojamas jo dalyvių – vaiko, tėvų, pedagogų, visuomenės. Vaikų pasiekimų vertinimas, pagrindinis kriterijus kokybiškos ugdymo programos realizavimui.

Raktažodžiai: ikimokyklinis ugdymas, ikimokyklinio ugdymo prieinamumas, švietimas, kompetencija, įgūdis, ugdymas, ugdymo turinys.

SUMMARY

Kamendulytė R. Master's paper on Pre-school Education Services' Accessibility in City and Countryside / Children's Rights Protection. Academic advisor – Doc. Dr. I. Kuginytė-Arlauskienė. – Vilnius: Mykolas Romeris university, Faculty of Social Policy, 2008. – p.62.

Nowadays pre-school education services are not equally accessible in city and countryside in Lithuania, therefore, the topic related with protection of children rights covered in this Master paper is relevant. Pre-school organizations prepare new curricula, whose content should ensure educational process' quality. Here the question should be posed – in what way are modern children's needs reflected in the educational process; in what way is the quality of education guaranteed? The subject of analysis is quality's expression of pre-school education services' accessibility. The paper's main aim is to reveal the quality of pre-school education services' accessibility in city and countryside investigating competencies of 5-6 year old children. To achieve this aim the following objectives are: to investigate the guidelines and theoretical aspects of pre-school education policy; investigate accessibility and its quality of pre-school education services in city and countryside; compare the abilities' level in organization and family of 5-6 year old children who are educated in pre-school organizations; review the quality of pre-school education services' accessibility comparing the abilities and skills of 5-6 year old children. To achieve the above mentioned objectives the investigation was carried out in autumn of 2008. The investigation was substantiated by humanistic philosophy education's guideline emphasising relevance of child's self-expression in educational process. To carry out the empirical investigation the qualitative investigative methodology was chosen; questionnaires for parents and teachers were used. The findings of survey are the following: the pre-school education services of good quality are rather more accessible to city's children than to the countryside's ones. The pre-school education curriculum of high quality mainly causes the quality of children education; its accomplishment is influenced by its members – a child, parents, teachers, society. The main criterion for the accomplishment of high quality curriculum is children's achievements assessment

Keywords: pre-school education, pre-school education accessibility, education, competence, skill, curriculum, curriculum content.

**Esamo išsivystymo lygio ugdymo pažangos ir pasiekimų vertinimo lentelė
Ikimokyklinis amžius nuo 3 iki 6 metų vaikams**

Vaiko vardas _____ gimimo diena _____
Įvertinimo data _____ vaiko amžius _____ metai _____

Socialinė kompetencija

Am žius	Įgūdžiai	Rugsėjo mėn.		Gegužės mėn.	
		Tėvai	Pedagogai	Tėvai	Pedagogai
3 – 6 metai	Pasako apie savo jausmą: pyktį, laimę, meilę				
	Žaidžia su 4-5 metų vaikais be nuolatinės priežiūros ar vadovavimo				
	Paaikrina kitiems žaidimo taisykles ar veiksmus				
	Pamėgdžioja suaugusiojo veiksmus				
	Įsitraukia į pokalbį valgydamas				
	Nuramina, padrašina žaidimo draugus, jeigu jiems nesiseka				
	Pasirenka draugus				
	Sutaria su vaikais ir suaugusiais				
	Prireikus moka paprašyti suaugusiųjų pagalbos				
	Paslaugus, padeda kitiems				
	Iškilus konfliktinėms situacijoms, geba mandagiai paaiškindamas apsiginti				
	Žaidžia šalia vaikų vienas				
	Dalyvauja grupiniuose žaidimuose				
	Netrukdo kitiems žaisti				
	Bendrauja su daugeliu vaikų				
	Pasidalija su kitais žaislais				
	Realiai suvokia savo gebėjimus, kas sekasi gerai ir prasčiau				
	Laikosi taisyklių, bet akiai joms nepaklūsta, moka paaiškinti, motyvuoti vienokį ar kitokį savo elgesį				
	Gerbia ir užjaučia neįgaliuosius, ypač pagarbaus amžiaus žmones				

	Atidūs ir dėmesingi gyvūnams				
--	------------------------------	--	--	--	--

S – gebėjimai ir įgūdžiai jau susiformavę

V – gebėjimai ir įgūdžiai dar formuojasi

P – gebėjimai ir įgūdžiai formuojasi lėtai, reikia pagalbos

IŠVADOS

Rugsėjis _____

Gegužė _____

Vaiko vardas _____ gimimo diena _____

Įvertinimo data _____ vaiko amžius _____ metai _____

Sveikatos saugojimo ir stiprinimo kompetencija

Am žius	Įgūdžiai	Rugsėjo mėn.		Gegužės mėn.	
		Tėvai	Pedagogai	Tėvai	Pedagogai
3 – 6 metai	Eina, bėgioja įveikdamas kliūtis				
	Šokinėja pakaitomis nuo vienos kojos ant kitos				
	Šokinėja nuo paaukštinimo				
	Pralenda pro įvairaus pločio ir aukščio įrengimus				
	Eidamas suoleliu, rąstu, apsisuka ir sugrįžta atgal				
	Lipa aukštyn kopėtėlėmis, gimnastikos siennele, pereina į kitą pusę ir nusileidžia				
	Meta kamuolį kitam				
	Ridendamas kamuolį, pataiko į vartus				
	Atmuša kamuolį vietoje (5-6 ir daugiau kartų)				

	Klausydamas muzikos ritmo, keičia judesių atlikimo spartą				
	Važinėja dviračiu ir geba pasukti				
	Gaudo kamuolį abiem rankomis				
	Peršoka virvutę, pakeltą 5 cm				
	Varosi paaiškinus kamuolį rankomis				
	Pakabo 10 sek. laikydamasis rankomis už skersinio				
	Šokinėja ir apsisuka ant vienos kojos				
	Gaudo viena ranka kamuolį				

S – gebėjimai ir įgūdžiai jau susiformavę

V – gebėjimai ir įgūdžiai dar formuojasi

P – gebėjimai ir įgūdžiai formuojasi lėtai, reikia pagalbos

IŠVADOS

Rugsėjis _____

Gegužė _____

Vaiko vardas _____ gimimo diena _____

Įvertinimo data _____ vaiko amžius _____ metai _____

Komunikavimo kompetencija

Am žius	Įgūdžiai	Rugsėjo mėn.		Gegužės mėn.	
		Tėvai	Pedagogai	Tėvai	Pedagogai
3 – 6 metai	Vartoja sakinius iš 4 žodžių				
	Tęsia nesudėtingą pokalbį				
	Vartoja daiktavardžių mažybės ir				

	malonines formas				
	Vartoja veiksmazodžius su priešdėliais				
	Klausia pradėdamas žodžiais: „Kur...?“ „Kas...?“				
	Taisyklingai taria beveik visus garsus				
	Pats pradeda pokalbį su vienmečiais ir suaugusiais				
	Pasakoja apie tai, ką sukūrė				
	Raiškiai deklamuoja				
	Geba palyginti, pvz., kuo skiriasi gražus, gražesnis ir gražiausias				
	Kalbėdamas vartoja sudėtinius sakinius				
	Kalba apie priežastis, pavartodamas jungtukus nes, kodėl, kad				
	Atpasakoja teksto turinį, nors dar gali supainioti faktus				

S – gebėjimai ir įgūdžiai jau susiformavę

V – gebėjimai ir įgūdžiai dar formuojasi

P – gebėjimai ir įgūdžiai formuojasi lėtai, reikia pagalbos

IŠVADOS

Rugsėjis _____

Gegužė _____

Vaiko vardas _____ gimimo diena _____
 Įvertinimo data _____ vaiko amžius _____ metai _____

Pažinimo kompetencija

Am žius	Įgūdžiai	Rugsėjo mėn.		Gegužės mėn.	
		Tėvai	Pedagogai	Tėvai	Pedagogai
3 – 6 metai	Pažįsta ir randa aplinkoje pagrindines spalvas				
	Grupuoja, klasifikuoja, palygina daiktus pagal vieną savybę				
	Skaičiuoja iki 10 ir daugiau				
	Pasakoja apie tai, kas buvo vakar, šiandien, kas bus rytoj				
	Žino daug medžių, gėlių ir kitų augalų, gyvūnų pavadinimų				
	Turi elementarių žinių apie saugųjį eismą				
	Moka atmintinai 4-5 eilėraščius				
	Domisi grožine, pažintine literatūra, TV laidomis				
	Domisi raidėmis ir žodžiais				
	Pažįsta keletą spausdintų didžiųjų raidžių				
	Kopijuoja savo vardą				
	Labai smalsus, ieško atsakymų į klausimus kas, kodėl, kaip ir t.t.				
	Mėgsta eksperimentuoti. Naudodamas priemones, tyrinėja daiktus				
	Stebi, kas vyksta jį supančiame pasaulyje				
	Pasakoja paprastos kartojamos istorijos įvykius toliau				
	Įvardija geometrinių figūrų pavadinimus				
	Pasako paros laiko pavadinimą, susijusį su tam tikra veikla				
	Pasako ar parodo, kokios nupiešto daikto dalies trūksta				
	Įvardija daiktų eilę (pirmas, vidurinis, paskutinis)				
	Parašo savo vardą				

	Pasako savaitės dienas iš eilės				
--	---------------------------------	--	--	--	--

S – gebėjimai ir įgūdžiai jau susiformavę

V – gebėjimai ir įgūdžiai dar formuojasi

P – gebėjimai ir įgūdžiai formuojasi lėtai, reikia pagalbos

IŠVADOS

Rugsėjis _____

Gegužė _____

Vaiko vardas _____ gimimo diena _____

Įvertinimo data _____ vaiko amžius _____ metai _____

Meninė kompetencija

Am žius	Įgūdžiai	Rugsėjo mėn.		Gegužės mėn.	
		Tėvai	Pedagogai	Tėvai	Pedagogai
3 – 6 metai	Sulanksto popierių į kelias dalis				
	Iškerpa žirklemis nupieštas figūras				
	Dėlioja ornamentus kaip smulkias mozaikas				
	Konstruoja iš stambesnių konstrukcijų				
	Piešia ir tapo įvairiomis priemonėmis				
	Brėžia linijas, apskritimus ir kitas figūras				
	Užbrūkšniuoja horizontaliomis, vertikalioms linijomis tuščias erdves				
	Nukopijuoja sudėtingesnius piešinius				
	Piešiniuose naudoja regimosios				

	informacijos vaizdus: grafinius ženklus, raides				
	Eksperimentuoja su įvairiomis medžiagomis: moliu, plastilinu, drėgnu smėliu				
	Geba išsiklausyti ir atskleisti įvairią muziką bei ją atliepti: dainavimu, šoku, garsais				
	Dainavimą palydi ritminiais judesiais				
	Improvizuoja ir kuria ritminius motyvus įvairiais instrumentais				

S – gebėjimai ir įgūdžiai jau susiformavę

V – gebėjimai ir įgūdžiai dar formuojasi

P – gebėjimai ir įgūdžiai formuojasi lėtai, reikia pagalbos

IŠVADOS

Rugsėjis _____

Gegužė _____
